РЕФЕРАТИВНО-НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

ISSN 2521-1463

СУДОВО-ПСИХОЛОГІЧНА ЕКСПЕРТИЗА.

Застосування поліграфа і спеціальних знань в юридичній практиці

ОНЛАЙН-ЖУРНАЛ ЗАСНОВАНО У 2016 РОЦІ

НОМЕР ЖУРНАЛУ

Том 6
№ 6 (36)

Листопад – грудень 2021 р.

DOI 10.53672/ej.6.2021

expertize-journal.org.ua

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Назаров О. А.
Євдокимова Н. О.
Кириченко О. А.
Калинка Г. І.
Цільмак О. М.
Мотлях О. І.

Барко В. І.
Лефтеров В. О.
Коренюк П. І.
Алікіна Н. В.
Попова Г. В.
Вітомський Ю. Л.

Землянська О. В.

Чернякова О. В.
Большаков С. І.
Тунтула О. С.
Ткач Ю. Д.
Єгорова Т. М.
Лисенко А. Б.

Шаповалов В. О.
Савкіна Т. В.
Савостін О. П.
Безушко С. В.
Вербина Ю. В.
Хлонь О. М.

Інститут психологічної експертизи і поліграфа Kyiv

ВИДАЄТЬСЯ ЗА СПРИЯННЯ

Київського міжнародного судово-експертного інституту психологічної експертизи і досліджень на поліграфі

ROR 02xc7et08

Номер на сайті

ISSN 2521-1463

ЗАСНОВНИК І ВИДАВЕЦЬ
Назаров Олег Анатолійович
канд. психол. наук, доцент, ветеран війни — учасник бойових дій, суб'єкт ветеранського підприємництва, судовий експерт

ВИДАВНИК НАЗАРОВ О. А.

Судово-психологічна експертиза

Застосування поліграфа і спеціальних знань в юридичній практиці

Реферативно-науковий online журнал
Електронне видання
Засновано у травні 2016 року

2021. Том 6, № 6 (36)

Листопад–грудень 2021 року

Київ · 2021
expertize-journal.org.ua

DOI: 10.53672/ej.6.2021
УДК 159:34(05)+159:371(05)+347.948
ББК 67.5:88.4
С89

ISSN 2521-1463 (Online)
EAN-13 9772521146000
Ідентифікатор медіа R40-05509

Засновник і видавець: кандидат психологічних наук, доцент, ветеран війни — учасник бойових дій, суб'єкт ветеранського підприємництва Назаров Олег Анатолійович

Видається за сприяння ТОВ «Київський міжнародний судово-експертний інститут психологічної експертизи і досліджень на поліграфі», ROR 02xc7et08

С89 **Судово-психологічна експертиза. Застосування поліграфа і спеціальних знань в юридичній практиці** : реферативно-науковий online журнал. — 2021. Т. 6, № 6 (36) (листопад–грудень 2021 р.). — Київ : Видавник Назаров О. А., 2021. — 77 с. — URL: expertize-journal.org.ua.

Номер містить оригінальні статті й реферати праць з юридичної психології, судової експертизи та суміжних галузей, а також новини журналу й розділ «Новини інженерної психології та психотехніки».

Редакційна колегія не завжди поділяє позицію авторів

За точність викладеного матеріалу відповідальність покладається на авторів

Рукописи можуть рецензуватися і не повертаються

Авторські права на матеріали належать їхнім авторам. Матеріали журналу поширюються на умовах ліцензії Creative Commons «Із Зазначенням Авторства 4.0 Міжнародна» (CC BY 4.0), крім першоджерел рефератів і передрукованих матеріалів, права на які належать їхнім правовласникам.

Редакційні правки, скорочення та зміна назви матеріалу погоджуються з автором до публікації

За достовірність інформації, що міститься в опублікованих матеріалах, відповідальність несуть автори

Номер оновлено 06.11.2026: замінено матеріал розділу 3.

© Автори матеріалів, 2021
© Видавник Назаров О. А., 2021

Редакційна колегія

Головний редактор — видавець (засновник видання)

Назаров О. А. — канд. психол. наук, доцент, ветеран війни — учасник бойових дій, суб'єкт ветеранського підприємництва, атестований судовий експерт за спеціальністю 14.1 «Психологічні дослідження», стаж експертної діяльності з 2000 р., поліграфолог, правознавець. ORCID 0000-0002-3427-1162

Заступники головного редактора

Євдокимова Н. О. — д-р психол. наук, професор; напрям наукових робіт — психологічні науки. ORCID 0000-0002-8789-278X

Кириченко О. А. — д-р юрид. наук, професор, завідувач кафедри права факультету бізнесу, адміністрування та права Міжнародного класичного університету імені Пилипа Орлика, наукова спеціальність 12.00.09 — кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; напрям наукових робіт — юридичні науки. ORCID 0000-0002-8748-6431

Відповідальний секретар

Калинка Г. І. — фахівець факультету бізнесу, адміністрування та права Міжнародного класичного університету імені Пилипа Орлика, ад'юнкт зі спеціальності 19.00.06 — юридична психологія, здобувач наукового ступеня доктора філософії у галузі юридичної психології. ORCID 0000-0002-6113-7778

Члени редакційної колегії

Цільмак О. М. — д-р юрид. наук, канд. психол. наук, професор, завідувачка кафедри психології Національного університету «Одеська юридична академія», полковник міліції у відставці. ORCID 0000-0001-7348-4876

Мотлях О. І. — д-р юрид. наук, професор, провідний науковий співробітник наукової лабораторії з проблем досудового розслідування Навчально-наукового інституту № 1 Національної академії внутрішніх справ, поліграфолог, заслужений юрист України. ORCID 0000-0002-6135-9952

Барко В. І. — д-р психол. наук, професор, головний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії психологічного забезпечення Державного науково-дослідного інституту МВС України, поліграфолог, полковник міліції у відставці. ORCID 0000-0003-4962-0975

Лефтеров В. О. — д-р психол. наук, професор, проректор Міжнародного університету, полковник міліції у відставці. ORCID 0000-0002-9163-0555

Коренюк П. І. — д-р екон. наук, професор, академік (дійсний член) Академії економічних наук України, завідувач кафедри менеджменту організацій і адміністрування Дніпровського державного технічного університету. ORCID 0000-0001-8321-3199

Алікіна Н. В. — канд. психол. наук, старший науковий співробітник, експерт вищого кваліфікаційного класу, працювала тривалий час на посадах голови секції судової психологічної експертизи Науково-консультативної та методичної ради з проблем судової експертизи при Міністерстві юстиції України, головним експертом лабораторії криміналістичних експертиз Київського науково-дослідного інституту судових експертиз, атестований судовий експерт за спеціальністю 14.1 «Психологічні дослідження» до 2016 р., стаж експертної роботи з 1978 р. ORCID 0000-0002-0166-4437

Попова Г. В. — канд. психол. наук, доцент, підполковник міліції у відставці. ORCID 0000-0003-3814-4037

Вітомський Ю. Л. — канд. психол. наук, офіцер запасу СБ України. ORCID 0009-0004-5206-5065

Землянська О. В. († 06.07.2020) — д-р психол. наук, професор, професор кафедри соціології та психології факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ, полковник міліції у відставці. ORCID 0000-0001-6547-2621

Чернякова О. В. — канд. психол. наук, доцент, завідувачка кафедри психології та філософії Київського університету інтелектуальної власності та права. ORCID 0000-0002-0384-4829

Большаков С. І. — канд. військ. наук, доцент, керівник ТОВ «Науково-дослідний інститут судової експертизи та оцінки», атестований судовий експерт за спеціальностями 11.1 «Дослідження документів бухгалтерського, податкового обліку і звітності» та 12.2 «Визначення вартості колісних транспортних засобів та розміру збитку, завданого власнику транспортного засобу», суб'єкт оцінки майна та майнових прав, полковник ЗСУ у відставці. ORCID 0000-0003-2394-0225

Тунтула О. С. — канд. юрид. наук, доцент, доцент кафедри цивільного та кримінального права і процесу юридичного факультету Чорноморського національного університету імені Петра Могили, наукова спеціальність 12.00.09 — кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. ORCID 0000-0002-1699-1668

Ткач Ю. Д. — канд. юрид. наук, доцент кафедри криміналістики Одеського державного університету внутрішніх справ, наукова спеціальність 12.00.09 — кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза. ORCID 0009-0006-3675-2548

Єгорова Т. М. — старший науковий співробітник Полтавського відділення Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, голова секції судової психологічної експертизи Науково-консультативної та методичної ради з проблем судової експертизи при Міністерстві юстиції України з 2015 р., атестований судовий експерт за спеціальністю 14.1 «Психологічні дослідження», стаж експертної діяльності з 2000 р. ORCID 0000-0002-4097-5449

Лисенко А. Б. — голова професійної громадської організації «Колегія поліграфологів України», директор Комітету з освіти правління громадської професійної організації «Міжнародна асоціація професіоналів в поліграфології» (AIPP, Мексика), експерт-аналітик 1 категорії, поліграфолог, підполковник СБУ в запасі. ORCID 0000-0002-8131-9931

Шаповалов В. О. — головний редактор журналу «Оцінка достовірності: наукові дослідження та практика», атестований судовий експерт за спеціальністю 14.1 «Психологічні дослідження» (2016 р.), старший науковий співробітник науково-дослідного відділу (проблем психологічного вивчення особового складу) Науково-методичного центру кадрової політики Міністерства оборони України (2020 р.), поліграфолог. ORCID 0009-0004-0472-6201

Савкіна Т. В. — старший науковий співробітник лабораторії почеркознавчих, лінгвістичних, психологічних, мистецтвознавчих досліджень Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, атестований судовий експерт за спеціальністю 14.1 «Психологічні дослідження», стаж експертної діяльності з 1998 р. ORCID 0009-0007-9784-2253

Савостін О. П. — старший судовий експерт відділу почеркознавчих досліджень лабораторії криміналістичних видів досліджень Одеського науково-дослідного інституту судової експертизи Міністерства юстиції України, психолог — судовий експерт другого кваліфікаційного класу комунальної установи «Одеський обласний медичний центр психічного здоров'я», атестований судовий експерт за спеціальністю 14.1 «Психологічні дослідження», стаж експертної діяльності з 1982 р. ORCID 0009-0003-6666-0247

Безушко С. В. — канд. пед. наук, доцент. ORCID 0009-0008-2069-1642

Вербина Ю. В. — канд. психол. наук, доцент кафедри психології та педагогічної освіти Міжнародного класичного університету імені Пилипа Орлика. ORCID 0009-0004-2947-9251

Хлонь О. М. — канд. психол. наук, доцент, доцент кафедри психології та філософії Київського університету інтелектуальної власності та права. ORCID 0000-0001-9733-8531

Зміст

ПЕРЕДМОВА **7**

РОЗДІЛ 1. НАУКОВІ ПУБЛІКАЦІЇ (СТАТТІ, РЕФЕРАТИ СТАТЕЙ) **8**

1.1. Теорія та історія застосування спеціальних знань **9**

Партоленко Н. В. **Використання спеціальних** знань у нотаріальній діяльності **9**

Бірч Т., Бірч І., Джеймс М. Британський експерт Бірч зі співавторами, які займаються дослідженням криміналістичної ходи опублікували в Україні наукову статтю на тему виявлення емоцій пішохода по його ході, що записана на відеозаписі і яким чином ця інформація може бути використана **11**

Верховний Суд. **Судова практика щодо** виконання судових експертиз (експертних досліджень) оцінювачами, як фахівцями з відповідних галузей знань **13**

Дякуємо всім читачам від редакційної колегії журналу "Судово-психологічна експертиза. Застосування поліграфа та спеціальних знань у юридичній практиці" за інтерес до матеріалів журналу, в 2021 році нам уже 5 років! **15**

1.2. Судово-психологічна експертиза **21**

Опитування дитини в суді: рекомендації суду щодо організації опитування неповнолітнього під час судового засідання в присутності судового експерта-психолога **21**

Борщевська М. І. **Проблеми розуміння** психологічної травми для досліджень судово-психологічної експертизи **27**

Позовна давність щодо відшкодування моральної шкоди та судово-психологічна експертиза в Україні **37**

1.3. Проблемні аспекти застосування поліграфа **46**

Поліграф. Просвітницька робота судового експерта психолога (поліграфолога) к.психол.н., доц. Назарова Олега Анатолійовича щодо поширення знань про психофізіологічні дослідження із застосуванням поліграфа серед абітурієнтів та учнівської молоді міста Києва **46**

1.4. Правове та науково-прикладне забезпечення професійної діяльності **50**

Позиція ВСУ: Судові психологічні експертизи встановлення розумової відсталості неповнолітнього, не пов'язаної з психічною хворобою такого ступеня, за якого він за розвитком не відповідає віку настання кримінальної відповідальності відіграють важливу роль **50**

Рувін О. Г., Полтавський А. О., Будко Т. В., Голікова Т. Д., Жеребко О. І., Камінський А. М., Молибога М. П., Назаров В. В. Розроблення експертних методик: зміст, структура, оформлення (з урахуванням міжнародних стандартів, прийнятих в Україні) : метод. рек **52**

1.5. Судова практика **54**

Міжнародна практика та рішення ЄСПЛ: чи має право суд зупиняти провадження у справі, роз'яснювати права, обов'язки, наслідки не участі в експертизі у разі призначення експертизи учасником справи самостійно на підставі ст. 106 ЦПК, 104 КАС, 101 ГПК України **54**

РОЗДІЛ 2. НОВИНИ ЖУРНАЛУ **68**

Верховна Рада України прийняла Закон України "Про медіацію" 68
19 листопада 2021 року відбулась чергова робоча зустріч учасників законодавчих ініціатив щодо судово-експертної реформи у Верховній Раді України 68
Зареєстровано законопроект для переходу судових експертів на спрощену систему оподаткування 68
КГС ВС визначив критерії для розрахунку розміру збитків у вигляді упущеної вигоди та стандарти його доказування 68
В Київському інституті інтелектуальної власності та права Національного університету «Одеська юридична академія» акредитовано освітню програму «Психологія» для другого (магістерського) рівня вищої освіти. Гарант програми - доц. Назаров Олег Анатолійович 69
Журналу «Судово-психологічна експертиза. Застосування поліграфа і спеціальних знань в юридичній практиці» в 2021 році виповнилося вже 5 років із дати заснування. 69
РОЗДІЛ 3. НОВИНИ ІНЖЕНЕРНОЇ ПСИХОЛОГІЇ ТА ПСИХОТЕХНІКИ 71
Відеоінструкція: як від'єднати Mobi-підлокітники Polygraph від стільця ISO 71
ЧИТАЧІ ТАКОЖ ШУКАЮТЬ 73

Передмова

СЛОВО РЕДАКЦІЇ

Що означає «реферативно-науковий журнал»? Це видання, у якому оригінальні наукові статті поєднано з рефератами праць, уже опублікованих деінде. Реферат коротко передає зміст першоджерела, а під його назвою наведено, де і коли працю оприлюднено вперше. Позначка «Реферат» біля матеріалу підказує: повний текст варто прочитати в першоджерелі, а наш журнал допоможе його знайти.[6]

Шановні читачі! Цей номер — запрошення подивитися на право очима психолога й експерта. У випуску 2021. Том 6, № 6 (36) — 11 матеріалів; у центрі уваги: теорія та історія спеціальних знань, судово-психологічна експертиза, нормативне регулювання експертизи, поліграф і виявлення обману.

> *Із золотого фонду криміналістики. Автор тесту на обман за кров'яним тиском Вільям Моултон Марстон 1940 року став освітнім консультантом Detective Comics, Inc. Його Чудо-Жінка вперше з'явилася на дев'ятисторінковому центральному розвороті грудневого-січневого (1941) випуску All Star Comics. У 2021 році минає 80 років від цієї події.*[7]

Судовими експертами не народжуються — ними стають завдяки знанням, практиці й цікавості. Цей номер — добрий початок. Свіжі події — у розділі «Новини журналу».

Редакція журналу

РОЗДІЛ 1. НАУКОВІ ПУБЛІКАЦІЇ (СТАТТІ, РЕФЕРАТИ СТАТЕЙ)

Позначки: «Анотація» — оригінальний матеріал, уперше оприлюднений у журналі; «Реферат» — стислий виклад праці або офіційного документа, уперше оприлюднених в іншому виданні чи на іншому ресурсі; під кожним рефератом наведено відомості про першу публікацію; наявний DOI зазначено біля відомостей про оприлюднення. Цифри у квадратних дужках відсилають до списку References після кожної публікації: описи за ДСТУ 8302:2015, українські й російські назви подано латиницею (транслітерація за постановою Кабінету Міністрів України від 27.01.2010 № 55), їхній переклад англійською — у квадратних дужках.

Читачеві. За кожною публікацією цього номера стоять реальні справи: кримінальні провадження, сімейні спори, позови про відшкодування моральної шкоди, перевірки із застосуванням поліграфа. Анотація допоможе швидко зорієнтуватися, а повний текст за посиланням відкриє методики, аргументи сторін і правові позиції Верховного Суду, які можуть знадобитися у вашій наступній справі. Читайте, порівнюйте з власною практикою і діліться знайденим з колегами.

1.1. ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ЗАСТОСУВАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ

ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ У НОТАРІАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ[1]

Партоленко Н. В.

Реферат. Реферат знайомить зі статтею Н. В. Партоленко «Використання спеціальних знань у нотаріальній діяльності», опублікованою в науково-практичному збірнику «Криміналістичний вісник» (ДНДЕКЦ МВС України, Національна академія внутрішніх справ; голов. ред. В. Коваленко та ін.; Київ : ТОВ «Еліт Прінт», 2011, № 2 (16), с. 172–179). Тема лежить на перетині теорії судової експертизи, криміналістики та нотаріального процесу: нотаріус, посвідчуючи правочини й засвідчуючи факти, у низці випадків не може обійтися без допомоги обізнаних осіб. Партоленко Н. В. наводить поняття спеціальних знань, розглядає форми їх використання в нотаріальній діяльності та пропонує внести зміни до Закону України «Про нотаріат», отже, бачить потребу вдосконалити чинне регулювання. Реферат доповнено положеннями частин другої і третьої ст. 42 цього Закону («Строки вчинення нотаріальних дій»), які безпосередньо стосуються теми. За ними вчинення нотаріальної дії може бути відкладено, якщо треба витребувати додаткові відомості чи документи від фізичних і юридичних осіб, надіслати документи на експертизу або, у визначених законом випадках, упевнитися, що заінтересовані особи не заперечують проти вчинення дії. Строк такого відкладення не може перевищувати одного місяця. Отже, закон прямо передбачає експертизу як інструмент нотаріального провадження і водночас жорстко обмежує час, протягом якого її результати мають надійти до нотаріуса. Редакція забезпечила резервний доступ до повного тексту статті на випадок зникнення першоджерела з мережі. Праця стане в пригоді нотаріусам, судовим експертам і юристам як вихідна точка для визначення підстав, форм і процедур залучення фахівців у нотаріальному провадженні; журнал також нагадує про можливість замовити судово-психологічну експертизу, зокрема на запит нотаріуса.

Ключові слова: спеціальні знання, нотаріальна діяльність, нотаріус, експертиза, Закон України «Про нотаріат», відкладення нотаріальної дії, строки вчинення нотаріальних дій, форми використання спеціальних знань.

The Use of Special Knowledge in Notarial Practice

Partolenko N. V.

Abstract. Notaries certify transactions and attest facts that may later be challenged in court, and in some of these situations they cannot proceed without the assistance of knowledgeable persons. This abstract presents the article by N. V. Partolenko published in the research and practice collection Kryminalistychnyi Visnyk (State Research Expert Forensic Centre of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine and the National Academy of Internal Affairs; 2011, No. 2 (16), pp. 172–179). The author defines the concept of special knowledge, examines the forms in which such knowledge is used in notarial activity and puts forward proposals to amend the Law of Ukraine "On Notaries". The abstract also cites parts two and three of Article 42 of that Law ("Time limits for notarial acts"), which bear directly on the topic and allow a notary to postpone a notarial act when additional information or documents must be obtained from individuals or legal entities, when documents must be sent for expert examination, or

when the notary must ascertain that interested persons have no objections. Such a postponement may not exceed one month. The provision therefore recognises expert examination as part of notarial proceedings while strictly limiting the time within which its results must reach the notary. The journal provides a backup link to the full text of the article. The work offers notaries, forensic experts and lawyers a starting point for defining the grounds, forms and procedures for involving specialists in notarial proceedings.

Keywords: special knowledge, notarial activity, notary, expert examination, Law of Ukraine On Notaries, postponement of notarial acts, time limits for notarial acts, forms of using special knowledge.

Першоджерело: *Партоленко Н. В. Використання спеціальних знань у нотаріальній діяльності. Криміналістичний вісник. 2011. № 2 (16). С. 172–179.*[2] *Реферат оприлюднено в журналі 28.06.2021.*

References

1. Partolenko N. V. Vykorystannia spetsialnykh znan u notarialnii diialnosti [The Use of Special Knowledge in Notarial Practice] : referat. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi. 2021. Vol. 6, No. 6 (36). URL: https://expertize-journal.org.ua/inshi-vidi-spetsialnikh-znan/5262-partolenko-n-v-vikoristannya-spetsialnikh-znan-u-notarialnij-diyalnosti-kriminalistichnij-visnik-nauk-prakt-zb-golov-red-kovalenko-v-ta-in-dndekts-mvs-ukrajini-navs-k-tov-elit-print-2011-no-2-16-s-172-179 (onovlena versiia vid 04.11.2026). [in Ukrainian].

2. Partolenko N. V. Vykorystannia spetsialnykh znan u notarialnii diialnosti [The Use of Special Knowledge in Notarial Practice]. Kryminalistychnyi visnyk. 2011. № 2 (16). S. 172–179. URL: https://visnyk.dndekc.mvs.gov.ua//index.php/visnuk/issue/view/19/ISSN%201992-4437%20%D0%9A%D1%80%D0%B8%D0%BC%D1%96%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%96%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D0%B2%D1%96%D1%81%D0%BD%D0%B8%D0%BA%202%20%2816%29%202011 (data zvernennia: 04.11.2026). [in Ukrainian].

БРИТАНСЬКИЙ ЕКСПЕРТ БІРЧ ЗІ СПІВАВТОРАМИ, ЯКІ ЗАЙМАЮТЬСЯ ДОСЛІДЖЕННЯМ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХОДИ ОПУБЛІКУВАЛИ В УКРАЇНІ НАУКОВУ СТАТТЮ НА ТЕМУ ВИЯВЛЕННЯ ЕМОЦІЙ ПІШОХОДА ПО ЙОГО ХОДІ, ЩО ЗАПИСАНА НА ВІДЕОЗАПИСІ І ЯКИМ ЧИНОМ ЦЯ ІНФОРМАЦІЯ МОЖЕ БУТИ ВИКОРИСТАНА[1]

Бірч Т., Бірч І., Джеймс М.

Реферат. Британські дослідники криміналістичного аналізу ходи Бірч Т., Бірч І. та Джеймс М. з'ясовують, чи впливає на рішення колегії присяжних відеозапис ходи обвинуваченого, у якій виражено його емоційний стан. Автори виходять із того, що розпізнавання емоцій інших людей регулює соціальну взаємодію та позначається на ухваленні рішень і поведінці, а попередні дослідження показали, що спостерігачі здатні правильно визначати емоції пішохода за ходою, зафіксованою на відео. Нез'ясованим залишалося інше: чи використовують таку інформацію присяжні й у який спосіб. Мета роботи полягала у вивченні впливу емоцій обвинуваченого, виражених у ході та відображених на відеозаписі, на судження учасників у кримінальній справі. Експеримент побудовано так: ста псевдоприсяжним разом із контекстною інформацією про справу демонстрували відеозапис ходи чоловіка, який зображав одну з чотирьох емоцій (гнів, страх, щастя або гордість) чи нейтральний стан. Учасники визначали, яку емоцію, на їхню думку, передає людина, і оцінювали впевненість у своїй відповіді; ступінь ситуативної емпатії та судження щодо справи вимірювали за допомогою анкети. Результати засвідчили, що спостерігачі здатні ідентифікувати емоції, які зображує постать на фрагменті відеозапису, і неявно використовують цю інформацію для обґрунтування співчуття та суджень у справі. Водночас виявлено помітну варіабельність у здатності учасників точно описати отриману інформацію. Звідси висновок авторів: можливі наслідки відтворення таких відеозаписів у суді та їхній подальший вплив на рішення присяжних потребують ретельного розгляду. Статтю опубліковано в Україні в міжвідомчому науково-методичному збірнику «Криміналістика і судова експертиза» (Київський НДІ судових експертиз, 2021, вип. 66, с. 480–493). Для судових експертів, суддів і сторін кримінального провадження праця корисна тим, що привертає увагу до психологічних ризиків демонстрації відеодоказів: зафіксована на записі поведінка людини може неусвідомлено впливати на оцінку обставин справи тими, хто ухвалює рішення.

Ключові слова: хода, криміналістичний аналіз ходи, сприйняття емоцій, відеозапис, колегія присяжних, ухвалення рішень, емпатія, псевдоприсяжні, відеодокази.

British Expert Birch and Co-Authors, Researchers in Forensic Gait Analysis, Published in Ukraine a Paper on Detecting a Pedestrian's Emotions from Video-Recorded Gait and on How This Information May Be Used

Birch T., Birch I., Dzheims M.

Abstract. Perceiving the emotions of others helps people regulate social interaction and informs their decisions and behaviour. Earlier studies showed that observers can correctly identify a walker's emotions from gait captured on video, but it remained unclear whether and how jurors would use such information. Birch T., Birch I. and James M., British researchers in forensic gait analysis, examined how a defendant's emotions expressed through gait and shown in video footage affect jury de-

cision-making. In the experiment, 100 mock jurors watched a video of a man walking while portraying one of four emotions (anger, fear, happiness or pride) or a neutral state, together with contextual information about the case. Participants identified the emotion they believed the walker displayed and rated their confidence in that identification; a questionnaire measured their state empathy and their judgements about the case. The findings show that observers can identify the emotions portrayed by a figure in video footage and implicitly use this information to inform sympathy and case judgements. At the same time, participants varied considerably in their ability to describe accurately the information they had received. The authors conclude that the possible consequences of playing such footage in court, and its further influence on jury decisions, require careful consideration. The paper was published in the Ukrainian interdepartmental collection Criminalistics and Forensics (Kyiv Scientific Research Institute of Forensic Expertise, 2021, issue 66, pp. 480–493). For forensic experts, judges and parties to criminal proceedings, the study draws attention to the psychological risks of presenting video evidence in which a person's movement may shape the assessment of the case without the decision-makers being aware of it.

Keywords: gait, forensic gait analysis, emotion perception, video footage, jury decision-making, mock jurors, state empathy, video evidence.

Реферат оприлюднено в журналі 28.06.2021. Відомості про першу публікацію уточнюються редакцією.

References

1. Birch T., Birch I., Dzheims M. Brytanskyi ekspert Birch zi spivavtoramy, yaki zaimaiutsia doslidzhenniam kryminalistychnoi khody opublikuvaly v Ukraini naukovu stattiu na temu vyiavlennia emotsii pishokhoda po yoho khodi, shcho zapysana na videozapysi i yakym chynom tsia informatsiia mozhe buty vykorystana [British Expert Birch and Co-Authors, Researchers in Forensic Gait Analysis, Published in Ukraine a Paper on Detecting a Pedestrian's Emotions from Video-Recorded Gait and on How This Information May Be Used] : referat. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi. 2021. Vol. 6, No. 6 (36). URL: https://expertize-journal.org.ua/inshi-vidi-spetsialnikh-znan/5265-britanskij-ekspert-birch-yakij-zajmaetsya-doslidzhennyam-kriminalistichnoji-khodi-opublikuvav-naukovu-stattyu-v-ukrajini-na-temu-viyavlennya-emotsij-pishokhoda-po-jogo-khodi-shcho-zapisana-na-videozapisi-t-birch-i-birch-m-dzhejms-viyavlennya-emotsij-i-prijnyattya-rishennya-kolegieyu-prisyazhnikh (onovlena versiia vid 04.11.2026). [in Ukrainian].

СУДОВА ПРАКТИКА ЩОДО ВИКОНАННЯ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ (ЕКСПЕРТНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ) ОЦІНЮВАЧАМИ, ЯК ФАХІВЦЯМИ З ВІДПОВІДНИХ ГАЛУЗЕЙ ЗНАНЬ[1]

Верховний Суд

Реферат. Матеріал рубрики «Теорія та історія застосування спеціальних знань» привертає увагу до судової практики, у якій оцінювача, що виконував судові експертизи (експертні дослідження), розглянуто як фахівця з відповідних галузей знань у розумінні Закону України «Про судову експертизу». Як повідомляє редакція, у 2021 р. оцінювач стягнув із Фонду державного майна України 7306 грн за незаконне притягнення до дисциплінарної відповідальності, а суд визнав, що на нього можуть поширюватися положення зазначеного Закону. Обґрунтування спирається на дві норми. Частина 1 ст. 7 Закону визначає коло суб'єктів судово-експертної діяльності: державні спеціалізовані установи та їх територіальні філії, експертні установи комунальної форми власності, судові експерти, які не є працівниками цих установ, а також інші фахівці (експерти) з відповідних галузей знань, що діють у порядку та на умовах, визначених Законом. Частина 5 ст. 10 поширює на фахівця у відповідній галузі знань, який проводить судову експертизу, положення Закону щодо гарантій, прав, обов'язків і відповідальності судового експерта, за винятком відповідальності за відмову від проведення експертизи та положень розділу III. Згадано ухвалу Верховного Суду від 29.11.2021 про повернення касаційної скарги Фонду державного майна України. Матеріал корисний оцінювачам та іншим фахівцям, яких залучають до експертної роботи поза системою атестованих судових експертів, адже передбачені Законом гарантії судового експерта поширюються й на них, що може мати значення в разі притягнення до дисциплінарної відповідальності за результати такої роботи.

Ключові слова: оцінювач, фахівець з відповідних галузей знань, Закон України «Про судову експертизу», суб'єкти судово-експертної діяльності, гарантії судового експерта, дисциплінарна відповідальність, Фонд державного майна України, судова практика.

Case Law on Forensic Examinations (Expert Studies) Performed by Property Appraisers as Specialists in the Relevant Fields of Knowledge

Verkhovnyi Sud.

Abstract. Ukrainian law allows forensic examinations to be carried out not only by state forensic institutions and certified forensic experts but also by other specialists with the relevant knowledge. This short case-law note concerns a property appraiser who performed forensic examinations (expert studies) and was subsequently held disciplinarily liable. According to the journal's editors, in 2021 the appraiser recovered UAH 7,306 from the State Property Fund of Ukraine for being unlawfully subjected to disciplinary liability, and the court recognised that the Law of Ukraine "On Forensic Examination" may apply to him as a specialist in the relevant field of knowledge. The note sets out the two statutory provisions behind this conclusion. Article 7(1) lists the actors in forensic expert activity: specialised state institutions and their territorial branches, municipal forensic institutions, forensic experts who are not employed by such institutions, and other specialists (experts) in the relevant fields acting under the procedure and conditions laid down by the Law. Article 10(5) extends to a specialist who carries out a forensic examination the provisions of the Law on the guarantees, rights, duties and liability of a forensic expert, except for liability for refusing to conduct an examination and the provi-

sions of Section III. The note also mentions a Supreme Court ruling of 29 November 2021 returning the Fund's cassation appeal. The case is of interest to appraisers and other specialists engaged in expert work outside the register of certified forensic experts, since the statutory guarantees afforded to forensic experts extend to them as well.

Keywords: property appraiser, specialist in the relevant field of knowledge, Law on Forensic Examination, forensic expert activity, guarantees of forensic experts, disciplinary liability, State Property Fund of Ukraine, case law.

Першоджерело: *Ухвала Верховного Суду від 29.11.2021 про повернення касаційної скарги Фонду державного майна України. Реферат оприлюднено в журналі 23.12.2021.*

References

1. Verkhovnyi Sud. Sudova praktyka shchodo vykonannia sudovykh ekspertyz (ekspertnykh doslidzhen) otsiniuvachamy, yak fakhivtsiamy z vidpovidnykh haluzei znan [Case Law on Forensic Examinations (Expert Studies) Performed by Property Appraisers as Specialists in the Relevant Fields of Knowledge] : referat. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi. 2021. Vol. 6, No. 6 (36). URL: https://expertize-journal.org.ua/shkola-otsenky-bolshakova-si-m-odesa-ukraina/6334-sudova-praktika-shchodo-vikonannya-sudovikh-ekspertiz-ekspertnikh-doslidzhen-otsinyuvachami-yak-fakhivtsyami-z-vidpovidnikh-galuzej-znan (onovlena versiia vid 27.01.2022). [in Ukrainian].

ДЯКУЄМО ВСІМ ЧИТАЧАМ ВІД РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ ЖУРНАЛУ "СУДОВО-ПСИХОЛОГІЧНА ЕКСПЕРТИЗА. ЗАСТОСУВАННЯ ПОЛІГРАФА ТА СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ У ЮРИДИЧНІЙ ПРАКТИЦІ" ЗА ІНТЕРЕС ДО МАТЕРІАЛІВ ЖУРНАЛУ, В 2021 РОЦІ НАМ УЖЕ 5 РОКІВ![1]

Анотація. Звернення редакційної колегії до читачів і авторів журналу з нагоди п'ятиріччя видання. Наведено дані про відвідуваність 11 листопада 2020 р.: близько 15 000 осіб за неповний день за середньої тривалості перебування на сторінках журналу 2 хв 54 с. Подано візитівку журналу: його заснував у травні 2016 р. канд. психол. наук, доцент О. А. Назаров для популяризації судово-психологічної експертизи, застосування поліграфа та інших спеціальних знань у юридичній практиці; редакційну колегію сформовано у квітні 2017 р. під час ISSN-реєстрації. Перелічено бази, до яких включено журнал (Google Scholar, ISSN International Centre, Crossref з DOI-префіксом 10.53672, Реєстр наукових видань України), контакти засновника й заступників головного редактора Н. О. Євдокимової та О. А. Кириченка.

Ключові слова: редакційна колегія, п'ятиріччя журналу, відвідуваність журналу, Crossref, контакти редакції, звернення до читачів.

Вперше оприлюднено: *сайт журналу «Судово-психологічна експертиза», 27.12.2021.*

Повний текст

Дякуємо всім читачам від редакційної колегії журналу «Судово-психологічна експертиза. Застосування поліграфа та спеціальних знань у юридичній практиці», а також авторів матеріалів (статей, тез, новинних нотаток), що читаєте нас, а особливо приємно, що читаєте вдумливо та з журналом проводите більше часу! Журнал має міжнародну реєстрацію ISSN 2561-1463. **Офіційна адреса журналу** – https://expertize-journal.org.ua

11 листопада 2020 року відвідуваність журналу на день склала близько 15 000 осіб за не повний день, за середньої тривалості часу проведення на Інтернет-сторінках журналу 2 хвилини 54 секунди. Редакційна колегія дуже вдячна кожному читачеві за ту увагу, яку ви приділяєте питанням спеціальних знань та судово-психологічній експертизі, зокрема, а також проблемам застосування поліграфа в Україні. Дуже приємно отримувати від вас пропозиції щодо розвитку та теми для майбутніх статей, а також допомога, щоб журнал ставав ще цікавішим та кращим! Залишайтеся здорові, дотримуйтесь карантинних обмежень і всім цікавого та корисного проведення часу на сторінках журналу вдома чи на роботі, в дорозі чи на перерві! До нових зустрічей!

Реферативно-наукове online видання - ***журнал "Судово-психологічна експертиза. Застосування поліграфа і спеціальних знань в юридичній практиці"*** засновано кандидатом психологічних наук, доцентом, експертом-поліграфологом, правознавцем Назаровим Олегом Анатолійовичем у травні 2016 році з метою популяризації можливостей судово-психологічної експертизи, застосування поліграфа як ефективних інструментів сучасної психологічної науки в питаннях вирішення найбільш відповідальних правових, юридичних проблем і ситуацій, а також використання інших напрямів спеціальних знань в юридичній практиці (економічних, товарознавчих, медичних, військових, криміналістичних і т.і.). Редакційна колегія була сформована в квітні 2017 року під

час проведення ISSN - реєстрації електронного видання до міжнародної бази періодичних видань.

НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ ВКЛЮЧЕНИЙ ДО ІНТЕРНЕТ-БАЗ ДАНИХ НАУКОВИХ ВИДАНЬ ТА БІБЛІОТЕК:

Google Scholar

ISSN International Centre

DOI Crossref Member 10.53672

Реєстр наукових видань України

Реєстр наукових видань України

КОНТАКТНА ІНФОРМАЦІЯ:

Поштова адреса
01001, м. Київ-1, вул. Хрещатик, 22, абоненська скринька В-62

Засновник - видавець (звернення з усіх питань діяльності журналу):
кандидат психологічних наук, доцент Назаров Олег Анатолійович
телефон для зв'язку: +38 (093) 476-72-60
email: nazarovua@ukr.net

Супровід та інформаційна підтримка здійснюється у разі доручення заступниками головного редактора:
доктор психологічних наук, професор Євдокимова Наталя Олексіївна
телефон для зв'язку: +38 (050) 493-72-81
email: yevdokymova@ukr.net

доктор юридичних наук, професор Кириченко Олександр Анатолійович
телефон для зв'язку: +38 (068) 760-60-26
email: alankir23@ukr.net

Телефони для зв'язку: +38 (093) 476-72-60, +38 (050) 493-72-81, +38 (068) 760-60-26.

СЕРТИФІКАТ ЕЛЕКТРОННОГО ВИДАННЯ:

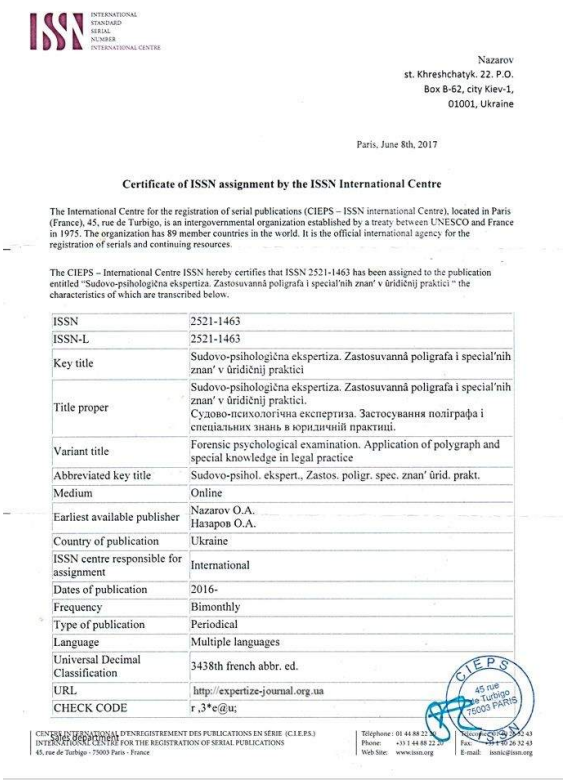

ISSN INTERNATIONAL STANDARD SERIAL NUMBER INTERNATIONAL CENTRE

Nazarov
st. Khreshchatyk. 22. P.O.
Box B-62, city Kiev-1,
01001, Ukraine

Paris, June 8th, 2017

Certificate of ISSN assignment by the ISSN International Centre

The International Centre for the registration of serial publications (CIEPS – ISSN international Centre), located in Paris (France), 45, rue de Turbigo, is an intergovernmental organization established by a treaty between UNESCO and France in 1975. The organization has 89 member countries in the world. It is the official international agency for the registration of serials and continuing resources.

The CIEPS – International Centre ISSN hereby certifies that ISSN 2521-1463 has been assigned to the publication entitled "Sudovo-psihologična ekspertiza. Zastosuvannâ poligrafa i special'nih znan' v ûridičnij praktici " the characteristics of which are transcribed below.

ISSN	2521-1463
ISSN-L	2521-1463
Key title	Sudovo-psihologična ekspertiza. Zastosuvannâ poligrafa i special'nih znan' v ûridičnij praktici
Title proper	Sudovo-psihologična ekspertiza. Zastosuvannâ poligrafa i special'nih znan' v ûridičnij praktici. Судово-психологічна експертиза. Застосування поліграфа і спеціальних знань в юридичній практиці.
Variant title	Forensic psychological examination. Application of polygraph and special knowledge in legal practice
Abbreviated key title	Sudovo-psihol. ekspert., Zastos. poligr. spec. znan' ûrid. prakt.
Medium	Online
Earliest available publisher	Nazarov O.A. Назаров О.А.
Country of publication	Ukraine
ISSN centre responsible for assignment	International
Dates of publication	2016-
Frequency	Bimonthly
Type of publication	Periodical
Language	Multiple languages
Universal Decimal Classification	3438th french abbr. ed.
URL	http://expertize-journal.org.ua
CHECK CODE	r ,3*e@u;

CIEPS 45 rue de Turbigo 75003 PARIS

CENTRE INTERNATIONAL D'ENREGISTREMENT DES PUBLICATIONS EN SÉRIE (C.I.E.P.S.)
INTERNATIONAL CENTRE FOR THE REGISTRATION OF SERIAL PUBLICATIONS
45, rue de Turbigo - 75003 Paris - France

Téléphone : 01 44 88 22 20
Phone: +33 1 44 88 22 20
Web Site: www.issn.org

Fax: 01 40 26 32 43
E-mail: issnic@issn.org

Запрошуємо всіх читачів на нашу сторінку журналу у Facebook! - @ekspertiza.polygraph до читання якої приєдналося вже 1 646 осіб та 1 559 відзначили її як цікаву – https://www.facebook.com/ekspertiza.polygraph

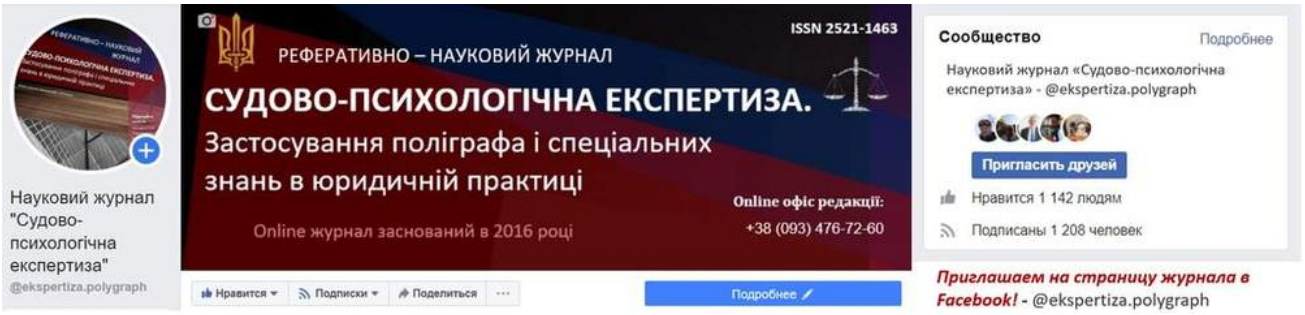

Також на даний час у журналі проводяться технічні роботи для відповідності міжнародним стандартам.

Традиційно, нагадуємо користувачам журналу, що науковий журнал запроваджує надання послуг **«Консультація»: запит на проведення судово-психологічної експертизи за різними підставами, у тому числі із застосуванням поліграфа** на замовлення зацікавлених осіб, суду, правоохоронних органів згідно процесуальних кодексів. - URL: http://expertize-journal.org.ua/konsultacia **Телефон для термінового дзвінка судовому експерту:** +38 093 476 72 60 (Viber, Telegram, Whatsapp).

Звертаємо увагу, організація проведення професійних консультацій всім зацікавленим, здійснюється членом Президії Науково-консультативної та методичної ради з проблем судової експертизи при Міністерстві юстиції України, головним редактором

журналу, атестованим судовим експертом психологом (поліграфологом), кандидатом психологічних наук, доцентом Назаровим Олегом Анатолійовичем.

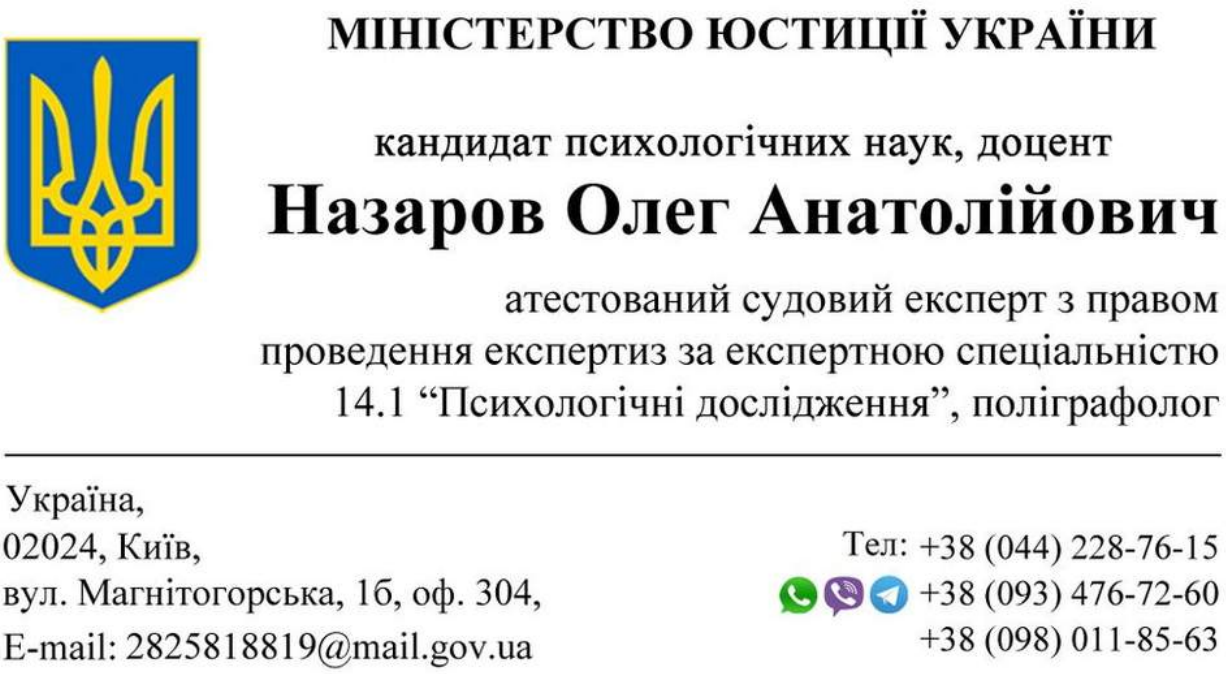
МІНІСТЕРСТВО ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ

кандидат психологічних наук, доцент

Назаров Олег Анатолійович

атестований судовий експерт з правом
проведення експертиз за експертною спеціальністю
14.1 "Психологічні дослідження", поліграфолог

Україна,
02024, Київ,
вул. Магнітогорська, 1б, оф. 304,
E-mail: 2825818819@mail.gov.ua

Тел: +38 (044) 228-76-15
+38 (093) 476-72-60
+38 (098) 011-85-63

References

1. Diakuiemo vsim chytacham vid redaktsiinoi kolehii zhurnalu "Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa ta spetsialnykh znan u yurydychnii praktytsi" za interes do materialiv zhurnalu, v 2021 rotsi nam uzhe 5 rokiv! [Thank You to All Readers from the Editorial Board of the Journal "Forensic Psychological Examination. Application of Polygraph and Special Knowledge in Legal Practice" for Their Interest in the Journal: In 2021 We Are Already 5 Years Old!]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi. 2021. Vol. 6, No. 6 (36). URL: https://expertize-journal.org.ua/naukovi-zhurnalisti-vidannya/6354-dyakuemo-vsim-chitacham-vid-redaktsijnoji-kolegiji-zhurnalu-sudovo-psikhologichna-ekspertiza-zastosuvannya-poligrafa-ta-spetsialnikh-znan-u-yuridichnij-praktitsi-za-interes-do-materialiv-zhurnalu-v-2021-rotsi-nam-uzhe-5-roki (onovlena versiia vid 07.11.2026). [in Ukrainian].

1.2. СУДОВО-ПСИХОЛОГІЧНА ЕКСПЕРТИЗА

ОПИТУВАННЯ ДИТИНИ В СУДІ: РЕКОМЕНДАЦІЇ СУДУ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ ОПИТУВАННЯ НЕПОВНОЛІТНЬОГО ПІД ЧАС СУДОВОГО ЗАСІДАННЯ В ПРИСУТНОСТІ СУДОВОГО ЕКСПЕРТА-ПСИХОЛОГА[1] *(мова оригіналу — російська; назву подано в перекладі)*

Анотація. Порівняно молодим інститутом сімейного та цивільного процесуального права редакція журналу називає з'ясування думки дитини у спорах про її виховання, адже на пострадянському просторі такій думці тривалий час не надавали юридичного значення. Мета матеріалу (оприлюдненого на сайті російською мовою) полягає у формулюванні для суду практичних рекомендацій щодо опитування неповнолітнього в судовому засіданні в присутності психолога чи судового експерта-психолога. Нормативну основу становлять ч. 2 ст. 171 Сімейного кодексу України, Керівні принципи Комітету міністрів Ради Європи щодо правосуддя, дружнього до дітей, ухвалені 17.11.2010, і постанова Верховного Суду від 20.07.2021 у справі № 480/3093/20, де наголошено на міждисциплінарній оцінці найкращих інтересів дитини та міждисциплінарній підготовці фахівців, які працюють із дітьми. Запропоновано п'ять рекомендацій. Суд має тимчасово видаляти із зали заінтересованих учасників, як правило обох батьків, і згодом повідомляти їм думку дитини; з'ясовувати, чи не сформовано цю думку під впливом третіх осіб, насильства, погроз або психологічного тиску і чи усвідомлює дитина власні інтереси; щодо дитини, молодшої за 10 років, спершу встановлювати, чи досягла вона достатнього рівня розвитку та чи не зашкодить опитування її психічному або фізичному стану, враховуючи думку педагогів, органу опіки та піклування, висновки лікарів і психолога. Психолог допомагає встановити психологічний контакт і виявити потреби дитини з опорою на знання вікової психології, а за п. 64 розд. IV.D.6 Керівних принципів опитування мають проводити спеціально підготовлені фахівці у сприятливих умовах. Адаптованими процедурами названо зареєстровані Мін'юстом методики: судово-психологічного дослідження розвитку неповнолітніх у цивільному судочинстві (код 14.1.69), експертизи у справах про злочини, пов'язані зі злісним невиконанням обов'язків щодо догляду за дитиною (14.1.72), та експертного дослідження особливостей сприйняття дитиною сімейної ситуації (14.1.73). Застережено, що практичні психологи закладів освіти не можуть складати для суду психодіагностичні висновки щодо дітей на запити адвокатів. Рекомендації адресовано суддям, адвокатам і судовим експертам-психологам.

Ключові слова: опитування дитини в суді, думка дитини, найкращі інтереси дитини, правосуддя, дружнє до дітей, судовий експерт-психолог, визначення місця проживання дитини, вікова психологія, методики судово-психологічної експертизи, Керівні принципи Ради Європи, сімейні спори.

Hearing a Child in Court: Recommendations to the Court on Organising the Interview of a Minor at a Court Hearing in the Presence of a Forensic Psychologist

Abstract. For a long time a child's views carried no legal weight in post-Soviet family law, and eliciting them in custody disputes remains a relatively new institution of Ukrainian family and civil procedure. This editorial paper, published in Russian on the journal's website, formulates practical recommendations for courts that interview a minor during a hearing in the presence of a psychologist or

forensic psychologist. Its legal framework comprises Article 171(2) of the Family Code of Ukraine, the Council of Europe Committee of Ministers Guidelines on child-friendly justice of 17 November 2010, and the Supreme Court ruling of 20 July 2021 in case No. 480/3093/20, which calls for interdisciplinary assessment of the child's best interests and interdisciplinary training for professionals working with children. Five recommendations are proposed: temporarily removing interested parties, usually both parents, from the courtroom and informing them of the child's views afterwards; checking whether those views were shaped by third parties, violence, threats or psychological pressure and whether the child understands his or her own interests; establishing, before hearing a child under ten, whether the child is mature enough and whether the interview could harm the child's mental or physical health; involving a psychologist to build rapport and identify the child's needs; and, following paragraph 64 of the Guidelines, entrusting interviews to specially trained professionals in a child-friendly setting. Three forensic methods registered by the Ministry of Justice of Ukraine (codes 14.1.69, 14.1.72 and 14.1.73) are named as adapted procedures. School psychologists, the paper warns, may not prepare diagnostic conclusions on children for court at lawyers' request.

Keywords: hearing the child, child's views, best interests of the child, child-friendly justice, forensic psychologist, child custody disputes, developmental psychology, forensic psychological methods, Council of Europe Guidelines, family law.

Вперше оприлюднено: *сайт журналу «Судово-психологічна експертиза», 04.11.2021.*

Повний текст

Общими рекомендациями для суда при проведении опроса ребенка в суде в присутствии психолога (судебного эксперта психолога) по семейным делам об определении места жительства ребенка является:

1) удаление из зала судебного заседания на время опроса ребенка то или иное лицо, участвующее в деле, которое или которые могут быть заинтересованы в результатах дела, как правило, обоих родителей, с сообщением им после возвращения в зал судебного заседания мнения ребенка,

2) при опросе ребенка, суду необходимо выяснить, не является ли его мнение сформированным под воздействием третьих лиц, применением насилия, угроз, психологического давления, а также осознает ли ребенок свои собственные интересы при выражении этого мнения, и как он его обосновывает, и иные заслуживающие внимания обстоятельства,

3) требует выяснения вопрос о возможности провести опрос ребенка, который не достиг 10 летнего возраста. В ходе такого выяснения судом собираются мнения педагогов, которые работают с ребенком или позиция представителя органа опеки и попечительства, которые должны основываться на результатах проведенных в отношении ребенка психологических тестирований, заключений врачей, психолога в связи с тем, имеет ли ребенок достаточную степень развития и способен ли он сформулировать свои собственные взгляды, а также не отразится ли негативно опрос ребенка в суде на его психическом или физическом состоянии,

4) участвующий в ходе судебного заседания психолог, поможет суду в установлении психологического контакта с ребенком, выявлении основных потребностей ребенка

и его личной позиции в ходе семейного конфликта о вопросе его места жительства с использованием возможностей знаний в области детской (возрастной) психологии.

5) согласно пункта 64 раздела IV.D.6 Руководящих принципов Комитета министров Совета Европы по правосудию дружественного к детям, **интервью или показания у детей в суде должны брать, по возможности, специально подготовленные специалисты и суду необходимо приложить все** возможные усилия для сбора показаний детей в наиболее благоприятном окружении и условиях, учитывающих их возраст, уровень зрелости и понимания, и любые трудности в общении, которые они могут иметь.

Правовые позиции Верховного Суда:

1. Постановление Верховного Суда от 20 июля 2021 г. по делу №480/3093/20. - URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/98493714

Правовая позиция ВС: В Руководящих принципах Комитета министров Совета Европы относительно правосудия, дружественного к детям, принятых Комитетом министров Совета Европы 17 ноября 2010 года, закреплено, что государства-члены должны гарантировать эффективное осуществление прав детей, чтобы их наилучшие интересы имели первостепенное внимание во всем, что касается или затрагивает их интересы. Лучшие интересы всех детей, участвующих в той же процедуре или деле, должны быть отдельно оценены и сбалансированы с целью согласования возможного конфликта интересов детей. В то время как судебные органы имеют конечную компетентность и ответственность за принятие окончательного решения, государства-члены должны при необходимости направить совместные усилия на создание междисциплинарных подходов для оценки наилучших интересов детей во время процедуры, связанной с ними. Также отмечается, что все специалисты, работающие с детьми и для детей, должны получать необ-

ходимую междисциплинарную подготовку по вопросам прав и потребностей детей разных возрастных групп, а также процедуры, адаптированные к ним

Алгорит действий: междисциплинарную подготовку в Украине проходят аттестованные Министерством юстиции Украины судебные эксперты психологи, а адаптированными процедурами в отношении детей являются судебные методики, которые аттестуются Министерством юстиции Украины, а именно: 1) Методика судебно-психологического исследования развития несовершеннолетних в ходе рассмотрения дел в гражданском судопроизводстве, дата принятия решения о государственной регистрации 12.09.2014 , регистрационный код – 14.1.69, 2) Методика судебно-психологической экспертизы по делам о преступлениях, связанных со злостным неисполнением обязанностей по уходу за ребенком, дата принятия решения о государственной регистрации 29.01.2016, регистрационный код – 14.1.72 , 3) Методика экспертного исследования особенностей восприятия ребенком семейной ситуации, дата принятия решения о государственной регистрации 23.03.2018, регистрационный код – 14.1.73.).

Содержание ходатайства о проведении опроса ребенка в суде. Рекомендации адвоката. Национальная школа адвокатуры Украины.

Відео: https://www.youtube.com/embed/z0DogWUb7NY

ВНИМАНИЕ АДВОКАТАМ, СУДЯМ! Предупреждение от практического психолога учебного заведения, что практические психологи учебных заведений не могут быть участниками судебного процесса и делать психодиагностические выводы относительно детей по запросам адвокатов для суда, поскольку работа психолога учебного заведения является конфиденциальной с ребенком и требует использования инструментария, рекомендованного Министерством образования и науки (Положение о психологической службе в системе образования Украины), а не Министерства юстиции Украины. По своему статусу практические психологи учебных заведений относятся к педагогическим работникам (часть 3 статьи 76 Закона Украины «Об образовании») и не выполняют нормативные документы, принятые Министерством юстиции Украины!!!!

Відео: https://www.youtube.com/embed/VNsvsNAwfrI

Традиционно напоминаем пользователям журнала, что научный журнал вводит предоставление услуг «Консультация»: запрос на участие судебного эксперта психолога как специалиста психолога в области детской психологии по заказу сторон по делу в ходе судебного заседания. – URL: http://expertize-journal.org.ua/konsultacia Телефон для срочного звонка судебному эксперту: +38 093 476 72 60 (Viber, Telegram, Whatsapp).

Обращаем внимание, организация проведения профессиональных консультаций всем заинтересованным осуществляется членом Президиума Научно-консультативного и методического совета по проблемам судебной экспертизы при Министерстве юстиции Украины, главным редактором журнала, аттестованным судебным экспертом психологом (полиграфологом), кандидатом психологических наук, доцентом Назаровым Олегом Анатольевичем, стаж практической работы с 2000г.

References

1. Opytuvannia dytyny v sudi: rekomendatsii sudu shchodo orhanizatsii opytuvannia nepovnolitnoho pid chas sudovoho zasidannia v prysutnosti sudovoho eksperta-psykholoha

[Hearing a Child in Court: Recommendations to the Court on Organising the Interview of a Minor at a Court Hearing in the Presence of a Forensic Psychologist]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi. 2021. Vol. 6, No. 6 (36). URL: https://expertize-journal.org.ua/opros-rebenka-v-sude/6028-opros-rebenka-v-sude-rekomendatsii-po-organizatsii-oprosa-nesovershennoletnego-v-khode-sudebnogo-zasedaniya (onovlena versiia vid 06.11.2021). [in Ukrainian].

ПРОБЛЕМИ РОЗУМІННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ТРАВМИ ДЛЯ ДОСЛІДЖЕНЬ СУДОВО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ[1]

Борщевська М. І.

DOI: 10.53672/ej.6.2021.01[1] Check for updates

Анотація. Чи можна коректно оцінювати наслідки психотравмівної події в межах судово-психологічної експертизи без чіткого розуміння самого поняття психологічної травми? Борщевська М. І. шукає відповідь, систематизуючи підходи до визначення й класифікації психотравм. Відправною точкою слугують Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень (наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5), за якими психологічна експертиза встановлює юридично значущі особливості психічної діяльності та їх прояви в поведінці. Авторка наголошує, що механізм протиправної поведінки неможливо зрозуміти без дослідження особистості злочинця, потерпілого, позивача чи відповідача, адже зовнішні обставини діють через внутрішні умови психіки; з посиланням на дослідження молодих правопорушників вона зазначає, що майже 90 % із них мали в анамнезі погане поводження чи втрати. Стаття має оглядово-аналітичний характер: розглянуто розуміння травми З. Фрейдом, визначення Американської психологічної асоціації та групу розладів, пов'язаних із травмою і стресом (ПТСР, комплексний ПТСР, гострий стресовий розлад, вторинна травматизація, реактивний розлад прихильності, розлад розгальмованої соціальної активності, розлади адаптації), з їхніми симптомами. Наведено поділ психотравм на шокові, емоційні й травми народження чи розвитку, а також узагальнену класифікацію за типом невирішеного емоційного конфлікту, тривалістю впливу, типом ситуації та суб'єктивним ставленням до неї. За Ф. Руппертом, кожному конфлікту відповідає центральне почуття: страх смерті при екзистенційній травмі, страх залишення при травмі втрати, розчарування при травмі стосунків, сором і провина при травмі системних відносин. Для судово-психологічних досліджень авторка виокремлює шокові травми й травми, пов'язані з емоційним станом, і подає розгорнутий перелік соматичних та психологічних симптомів. Висновок статті: травматичність події визначають не лише її об'єктивні обставини, а й суб'єктивне переживання, тому знання класифікацій психотравм і їхніх наслідків потрібне експертові, щоб обґрунтовано відповідати на питання суду та інших учасників процесу.

Ключові слова: психологічна травма, психотравма, судово-психологічна експертиза, класифікація психологічних травм, посттравматичний стресовий розлад, шокова травма, емоційний конфлікт, висновок експерта, особистість потерпілого.

Problems of Understanding Psychological Trauma for Forensic Psychological Examination

Borshchevska M. I.

Abstract. Forensic psychologists are increasingly asked to assess the consequences of traumatic events, yet the concept of psychological trauma is used inconsistently. Borshchevska M. I. reviews how psychological trauma is defined and classified and considers what these approaches mean for forensic psychological examination. Starting from the Ministry of Justice of Ukraine guidelines on ordering forensic examinations (Order No. 53/5 of 8 October 1998), under which psychological examination establishes legally relevant features of mental activity, the author argues that unlawful behaviour cannot be explained without studying the personality of the offender, victim or party, and cites find-

ings that almost 90% of young offenders had histories of maltreatment or loss. The paper is a narrative review. It discusses Freud's view of trauma, the American Psychological Association definition and trauma- and stressor-related disorders (PTSD, complex PTSD, acute stress disorder, secondary traumatic stress, reactive attachment disorder, disinhibited social engagement disorder and adjustment disorders) together with their symptoms. It then presents classifications of trauma into shock, emotional and birth or developmental trauma, and by type of unresolved emotional conflict, duration of impact, type of situation and subjective attitude. Following Ruppert, each conflict is linked to a central feeling: fear of death, fear of abandonment, disappointment, and shame and guilt. Shock trauma and trauma related to emotional states are identified as most relevant to forensic work. The author concludes that the traumatic impact of an event depends on subjective experience as well as objective circumstances, so knowledge of trauma classifications helps experts answer questions posed by courts and parties.

Keywords: psychological trauma, forensic psychological examination, trauma classification, post-traumatic stress disorder, complex PTSD, shock trauma, emotional conflict, expert opinion, victim personality.

Вперше оприлюднено: *сайт журналу «Судово-психологічна експертиза», 22.12.2021; у номері — 31.12.2021; DOI:* ***10.53672/ej.6.2021.01***[1].

Повний текст

Текст статті.

В відповідності до науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень (Наказ Міністерства юстиції України 08.10.1998 № 53/5) психологічна експертиза встановлює ті особливості психічної діяльності та такі їх прояви в поведінці особи, які мають юридичне значення та викликають певні правові наслідки.

Основним завданням психологічної експертизи є визначення у підекспертної особи: індивідуально-психологічних особливостей, рис характеру, провідних якостей особистості; мотивотвірних чинників психічного життя і поведінки; емоційних реакцій та станів; закономірностей перебігу психічних процесів, рівня їхнього розвитку та індивідуальних її властивостей.

В компетенцію судових експертів психологів входить значний перелік питань досліджень, які вимагають володіння широким колом знань у вивченні психологічних фактів і закономірностей, встановлення механізмів психологічної дії людини в певних обставинах. А саме в специфічних формах противоправної поведінки. Протиправна поведінка відрізняється від звичайного тим, що вступає в конфлікт з прийнятими нормами права. Зрозуміти причину делікту одна з задач психологічного дослідження судового експерта.

Важливим елементом цього дослідження є особистість злочинця, потерпілого, позивача або відповідача. Протиправна поведінка виступає не як зовнішній акт, а й акт вольовий, свідомий, вільно обираємий. Він – результат дуже складного процесу, в якому зовнішні обставини діють не безпосередньо, а заломлюючись через внутрішні умови.

Дія людини не є результатом лише якихось одних чинників. Внутрішні умови, якими б вони не були значними власними силами, без конкретних обставин не можуть викликати мотив і породити суспільно небезпечний намір. Так само зовнішні обставини теж не викликають фатально суспільно небезпечної поведінки, якщо немає відповідних внутрішніх умов. Для того щоб зовнішні обставини набули характеру мотиву, вони повинні пройти через свідомість і волю особи, через внутрішній стан його психіки, складаючи основу особистості, і знайти своє вираження у вольовому акті, за допомогою якого здійснюються дії.

Отже, щоб пізнати причини яких небудь дій , необхідно розкрити механізм поведінки цих дій. Його не можна розкрити, не дослідивши особистість, вплив її властивостей та особливостей на поведінку (1).

Мало хто народжується злочинцем, проте гени людини та психологічні травми, пережиті ним, можуть стати причиною злочинної або віктимної поведінки. Наприклад, результати психологічних досліджень молодих правопорушників показують, що майже 90% цієї вибірки були історії поганого поводження чи втрат (1-4).

У психології чимало різноманітних підходів до класифікації психологічних травм.

З. Фрейд у роботі «Дослідження істерії» писав: «Травматичний вплив може мати будь-яку подію, що викликає почуття страху, сорому, душевного болю; і, зрозуміло, від сприйнятливості потерпілого залежить ймовірність того, що ця подія набуде характеру травми» (5).

Американська психологічна асоціація (American Psychological Association, APA) дає таке визначення травми та визначає наступні її ознаки та симптоми (6).

Травма – це емоційна реакція на жахливу подію, таку як нещасний випадок, зґвалтування чи стихійне лихо. Відразу після події типові шок та заперечення. Більш довгострокові реакції включають непередбачувані емоції, спогади, натягнуті стосунки і навіть фізичні симптоми, такі як головний біль або нудота. Хоча ці почуття є нормальними, деяким людям важко жити далі.

Людям, які пережили стресову подію, може бути складно згодом повернутися до нормального стану душі. У деяких випадках у них розвивається психічний розлад, пов'язаний із переживанням. Це називається травматичним розладом, налічує 7 різних типів: посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), гострий стресовий розлад (РАС), пасивна травма, реактивний розлад уподобання (RAD), розлад пригніченої соціальної активності (DSED), розлади адаптації, інші та неуточнені розлади, пов'язані з травмами та стресом.

Посттравматичний стресовий розлад – одне з найвідоміших травм. За оцінками, за рік від нього страждають близько 8 мільйонів дорослих людей у США. Розвивається посттравматичний стресовий розлад після травмуючої події. Хоча зазвичай перші симптоми з'являються у перші дні після травматичної події, симптоми можуть з'явитися навіть за кілька місяців. Симптоми можна розділити на чотири категорії: нав'язливі думки про подію, включаючи кошмари та спогади, уникнення всього, що нагадує травму, поведінкові зміни, такі як безсоння, уникнення близьких і безрозсудна або саморуйнівна поведі-

нка, когнітивні порушення, такі як дратівливість, негативні думки про себе чи інших, страх/параноя.

Коли люди зазнають повторюваних або тривалих травм, наприклад жорстокого поводження в дитинстві, у них розвивається дещо інший стан, відомий як комплексний посттравматичний стресовий розлад (C-PTSD). Це має багато спільного з посттравматичним стресовим розладом, але також має деякі унікальні симптоми, зокрема: погана емоційна регуляція, що виявляється у вигляді спалахів крайніх емоцій, таких як гнів та депресія, негативний погляд на себе, проблеми із формуванням здорових відносин, поведінкові труднощі, такі як зловживання психоактивними речовинами, імпульсивність та саморуйнівні дії, відрив від себе (деперсоналізація) чи реальності (дереалізація), змога забути травму, втрата основних цінностей та переконань.

Хоча деякі фахівці в галузі психічного здоров'я ставляться до складного посттравматичного стресу як до окремого стану, у Посібнику з діагностики та статистики психічних розладів (DSM) симптоми класифікуються як посттравматичний стресовий розлад.

Гострий стресовий розлад (РАС) дуже схожий на посттравматичний стресовий розлад, але коротший за тривалістю. Симптоми РАС розвиваються відразу після травматичної події та тривають від трьох днів до одного місяця. Якщо симптоми зберігаються більше місяця, у людини розвиввється посттравматичний стрес.

Пасивна травма також відома як реакція на травму або як вторинний травматичний стресовий розлад. Це відбувається внаслідок безпосереднього контакту з травмою інших людей. Симптоми вторинного травматичного стресу включають: почуття безнадійності чи безпорадності, почуття, що ти ніколи не зможеш зробити достатньо, щоб допомогти, спостерігається надпильність, характерні почуття провини, страх, злість, негативізм /цинізм, хронічна втома.

Пасивна травма може статися з будь-ким, але зазвичай вона зачіпає фахівців, які працюють з жертвами травм, таких як консультанти, соціальні працівники, служби екстреного реагування, лікарі, медичні сестри та інші медичні працівники.

Реактивний розлад уподобання (RAD) виникає у дітей, які не можуть сформувати стійку прихильність до своїх опікунів. Якщо основні потреби дитини не задовольняються або їй часто змінюють нових опікунів. Симптоми можуть включати: емоційну відстороненість чи загальмованість, відсутність реакції на комфорт з боку опікунів, порушення емоційної реакції на інших, обмежена здатність відчувати позитивні емоції, епізоди дратівливості, смутку чи страху, часто без причини.

Хоча це рідко, цей стан може мати руйнівні наслідки для нормального розвитку дитини та може вплинути на його життя у дорослому житті. Розлад пригніченої соціальної активності (DSED) може відмічатись у дітей, які не змогли сформувати здорову прихильність до своїх опікунів. Діти, які не змогли сформувати здорову прихильність до своїх опікунів, замість реактивного розладу прихильності, можуть демонструвати розвинутий розгальмований розлад соціальної активності. Хоча ці два стани мають те саме коріння, симптоми зовсім різні.

DSED змушує дітей виявляти неадекватну у культурному відношенні поведінку. Це часто набуває форми знайомства з незнайомцями. Діти з DSED не бояться незна-

йомців і можуть навіть почуватися комфортно, сідаючи в машину з кимось, кого вони щойно зустріли. Цей розлад є серйозною загрозою безпеці.

Розлади адаптації зазвичай мають тимчасовий характер і спричинені стресовими життєвими подіями, такими як розлучення, втрата роботи, діагностування хвороби або втрата коханої людини. Деякі люди можуть впоратися зі стресом у цих ситуаціях самостійно, але іншим потрібна допомога лікаря чи фахівця із психічного здоров'я.

Симптоми розладу адаптації можуть включати: частий смуток чи безнадійність, частий плачь, відмову від сім'ї та друзів, неможливість отримувати задоволення від улюблених занять та хобі, відсутність апетиту, безсоння, нехтування своїми обов'язками вдома або на роботі, мати проблеми з фокусуванням, відчувати складність функціонування у повсякденному житті, мати суїцидальні думки чи поведінку (6).

Залежно від сили впливу стресових моментів на людину, фахівці для зручності діагностики розділили психотравми на такі види (7-9) :

1. Шокові травми. Це несподівані емоційні потрясіння короткочасного характеру. Виявляються гострим тривожним станом, перезбудженням, відчуттям повної безпорадності та прострації.

2. Емоційні травми. Це порушення душевної рівноваги у особистісній сфері. Смерть родича, розлучення з коханою людиною, пожежа чи потоп. Причини різні – наслідки самі. Пригнічення свідомості, постійне переживання душевного болю.

3. Травми під час народження чи розвитку. Вони гальмують природний розвиток організму.

Рен П. (2) в діаграмі (мал. 1) систематизував спостереження захисних механізмів і жорстке регулювання системи уподобання правопорушника, яке розпадається в моменти образливого нападу внаслідок того, що його затоплює негативний афект і порушення сприйняття, що походять з особистої травми.

Мал.1 Зв'язок між дитячою травмою та насильством у дорослих

Різні дослідження показують, що діти, які зазнали насильства, в майбутньому страждають від тривоги, депресії, низької самооцінки, симптомів ПТСР (посттравматичний стресовий розлад.) та суїцидальних схильностей, причому наслідки емоційного насильства по впливу та рівню перевищують його.

Узагальнений аналіз різних класифікації травм дозволяє виділити лише кілька груп, що мають різні підстави (10):

1) травми відповідно до типів невирішених емоційних конфліктів (екзистенційна, травма втрати, травма відносин, травма системних відносин);

2) за тимчасовим впливом на особистість: травма шокова, гостра, хронічна;

3) залежно від типу ситуації (у контексті виділення ситуацій повсякденності чи неповсякденності);

4) щодо суб'єктивного ставлення людини до ситуації: травма актуальна, можлива (рис.2).

Мал. 2. Класифікація психологічних травм

В контексті судово-психологічних досліджень важливе значення набувають шокові травми та травми, пов'язані з емоційним станом.

Тема невирішених емоційних конфліктів приваблює увагу , оскільки травма працює, насамперед, лише на рівні почуттів. На основі багатого психотерапевтичного досвіду Ф. Рупперту (11) вдалося виділити центральне почуття у кожному з конфліктів: страх смерті – при екзистенційній травмі; страх залишення - при травмі втрати; розчарування – при травмі відносин; сором і вина - при переживанні травм системних відносин. Однак у своїй класифікації автор описує як негативні наслідки переживання психотравм, а й їх можливу альтернативу. Так, емоційний конфлікт у разі переживання екзистенційної травми полягає, з одного боку, у замиканні на собі, з іншого – у душевній стійкості. При травмі втрати емоційний конфлікт виявляється у фіксації на негативних почуттях чи звільненні від них. Емоційний конфлікт ставить людину перед вибором: нікому не довіряти чи довіряти та любити при травмі стосунків. Виявивши травму системних відносин, емоційний конфлікт зафіксований, з одного боку, у таємницях та приховуванні, з іншого – у прийнятті відповідальності та провини (9).

Шок-травма – будь-яка подія у житті людини, що загрожує цілісності, фізичному та психологічному здоров'ю людини. Найчастіше до шокової травми належать ситуації фізичного та/або сексуального насильства, наслідки бойових дій, автомобільні аварії, складні операції тощо. Як правило, шокова ситуація короткочасна за часом впливу на людину і містить енергію високої інтенсивності, на межі "життя та смерті" (12).

У процесі шокової ситуації чи події актуалізуються інстинктивні реакції "боротьба-втеча". Якщо ситуація надмірна за рівнем впливу на людину, і в неї немає можливості

бігти чи боротися, виникає шокова реакція завмирання. За певних умов (з метою збереження життя) ця реакція також є ефективною.

Головна "небезпека" шокової травми полягає в тому, що вона значно обмежує адаптацію людини та знижує якість її життя. Людина, яка перенесла шокову травму, зазвичай ділить своє життя на "до" і "після". Відомий феномен ветеранів бойових дій, коли людина прийшла з війни іншим. Або, наприклад, людина була відкритою і товариською, а після певної події стала замкнутою і підозрілою.

Підсумовуючи коротку інформацію про класифікацію психологічних травм та їх наслідків можно констатувати що, найпоширенішими симптомами психологічної травми можуть бути соматичні та психологічні прояви такі як, нав'язливі думки про подію, яка може статися несподівано, кошмари, часткова втрата пам'яті та здатність до концентрації, дезорієнтація, плутанина, перепади настрою; соціальна ізоляція, сильна втома та виснаження, тахікардія, нервозність, безсоння, надзвичайна настороженість; непереборний страх, нав'язлива та компульсивна поведінка, відстороненість від інших людей та емоцій, емоційне оніміння, депресія, вина, емоційний шок, невіра, дратівливість, злість, занепокоєння, афекти, зловживання алкоголем чи наркотиками, нездатність підтримувати здорові близькі стосунки або вибирати відповідних людей для дружби, ворожість, постійні сварки з близькими, соціальна ізоляція, постійне почуття загрози, саморуйнівна поведінка, імпульсивна поведінка, неконтрольовані реактивні думки, нездатність зробити вибір на користь здорової професії чи способу життя, дисоціативні симптоми, почуття депресії, сорому, безнадійності чи розпачу, компульсивні поведінкові патерни та інші.

Висновки. На підставі викладеного можно стверджувати, що психологічні травми порушують здорову психіку та можуть призводити до психічних розладів. Психотравмуючі події можуть трапитись в житті кожного. Психологічна або емоційна травма - це пошкодження або травма психіки після пережитої надзвичайно лякаючої або тривожної події, яка може призвести до проблем нормального функціонування психіки або подолання наслідків цієї події.

Наслідки психологічної травми впливають на функції головного мозку протягом тривалого часу. Психологічна травма, отримана внаслідок перенесеної трагедії, призводить до серйозних змін у людському мозку та може призвести до довгострокового стресу. Наслідки психологічної травми можуть мати тривалі ефекти на розумові здібності здорових людей.

Хоча травматичний досвід часто пов'язаний із небезпечними для життя подіями, будь-яка ситуація, яка залишає почуття на самоті і повністю пригнічує, може бути травмуючою – навіть без фізичної шкоди. Важливо розуміти, що не лише об'єктивні факти події визначають її травматичність; це також суб'єктивне емоційне переживання події.

Розуміння класифікацій психологічних травм, їх наслідків є важливим чинником в вирішенні питань, які можуть бути поставлені судом, або будь яким учасником судового процесу перед судовим експертом в психологічних дослідженнях.

Література:

1. Михаил Хурчак. Криминология: общая часть: курс лекций. М., Берл.: Директ-Медиа, 2015. - 217 с.

2. Ренн П. Связь между детской травмой и последующим преступным поведением: применение теории привязанности в исправительном сеттинге . Журнал практической психологии и психоанализа, 2006, №4.

3. Trauma Experiences in the Backgrounds of Violent Young Offenders [accessed Apr 11 2018]. - URL: https://www.researchgate.net/publication/324438581.

4. Peter Fonagy Attachment and theory of mind: overlapping constructs., Howard Steele and other. Acpp Occasiond Papers №14(1997) Anachment and Bonding, p. 31-40.

5. З.Фрейд. «Исследование истерии». Собрание сочинений в 26т. Перевод с немецкого С.Панкова. СПБ: ВЕИП, 2005. - 464 с.

6. Emotional Recovery After Natural Disasters: How to Get Back to Normal Life (An Idyll Arbor Personal Health Book) by Ilana Singer (2001-01-04) Mass Market Paperback.

7. Кочарян А. С. К 75 Психология переживаний : учебное пособие / А. С Кочарян, А. М. Лисеная. – Х. : ХНУ имени В. Н. Каразина, 2011. – 224 с.

8. Федунина Н.Ю. Бурмистрова Е.В. Психическая травма. К истории вопроса. Журнал практической психологии и психоанализа. 2014, №1. - С. 34-40.

9. Решетников, М. М. Психическая травма: учебное пособие для бакалавриата, специалитета и магистратуры / М. М. Решетников. — 2-е изд. — М. : Издательство Юрайт, 2018. — 200 с.

10. Рупперт Ф. Травма, связь и семейные расстановки. Понять и исцелить душевные раны. - М.: Институт консультирования и системных решений, 2014. - 264 с.

11. Дробышевский Б. О шок травме. Ж. Вестник психологии, 2020, №4. - URL: https://www.b17.ru/articles/drabysheuski/

В статье представлены основные понятия понимания психологической травмы для исследований судебно-психологической экспертизы. По мнению автора статьи психологические травмы нарушают здоровую психику и могут приводить к психическим расстройствам. Психотравмирующие события могут случиться в жизни каждого. Психологическая или эмоциональная травма – это повреждение или травма психики после пережитого чрезвычайно пугающего или тревожного события, которое может привести к проблемам нормального функционирования психики или преодолению последствий этого события.

Ключевые слова: *заключения эксперта, психотравма, судебно-психологическая экспертиза, классификация психологических травм.*

У статті наведені основні поняття розуміння психологічної травми для досліджень судово-психологічної експертизи. На думку автора статті психологічні травми порушують здорову психіку та можуть призводити до психічних розладів. Психотравмуючі події можуть трапитись в житті кожного. Психологічна або емоційна травма - це пошкодження або травма психіки після пережитої надзвичайно лякаючої або тривожної події, яка може призвести до проблем нормального функціонування психіки або подолання наслідків цієї події.

Ключові слова: *висновки експерта, психотравма, судово-психологічна експертиза, класифікація психологічних травм.*

References

1. Borshchevska M. I. Problemy rozuminnia psykholohichnoi travmy dlia doslidzhen sudovo-psykholohichnoi ekspertyzy [Problems of Understanding Psychological Trauma for Forensic Psychological Examination]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi. 2021. Vol. 6, No. 6 (36). DOI: https://doi.org/10.53672/ej.6.2021.01. URL: https://expertize-journal.org.ua/psihologicheskaya-ekspertiza/6332-borshchevska-m-i-problemi-rozuminnya-psikhologichnoji-travmi-dlya-doslidzhen-sudovo-psikhologichnoji-ekspertizi (onovlena versiia vid 08.11.2026). [in Ukrainian].

ПОЗОВНА ДАВНІСТЬ ЩОДО ВІДШКОДУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ ТА СУДОВО-ПСИХОЛОГІЧНА ЕКСПЕРТИЗА В УКРАЇНІ[1]

Анотація. Строки звернення до суду в спорах про моральну шкоду безпосередньо впливають на те, чи дійде справа до призначення судово-психологічної експертизи. Матеріал редакції поєднує правові позиції Верховного Суду й Конституційного Суду України щодо позовної давності у вимогах про відшкодування моральної шкоди з довідкою про можливості експертизи: з 18 січня 2019 р. атестовані Мін'юстом судові експерти-психологи мають зареєстровану методику, яка дає змогу встановити факт моральних страждань особи, чиї права порушено, і науково обґрунтувати орієнтовний розмір грошової компенсації. Позовна давність, за наведеними позиціями, не поширюється на вимоги про відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю (п. 3 ч. 1 ст. 268 ЦК України; постанова ВС від 17.12.2019 у справі № 210/5259/16-ц), а також на інші вимоги, що випливають із порушення особистих немайнових прав. У спорах про шкоду, завдану кримінальним правопорушенням, перебіг позовної давності, за позицією КЦС ВС (справа № 452/435/17, 02.09.2020), починається з повідомлення особі про підозру, оскільки цивільний позов за ст. 128 КПК України можна пред'явити лише до підозрюваного чи обвинуваченого. У справі № 132/2083/16-ц (28.03.2018) перебіг пов'язано з виявленням збитків, а не з установленням вини судовим рішенням. Конституційний Суд України в рішенні від 22.02.2012 у справі № 1-5/2012 розтлумачив ст. 233 КЗпП України: для вимог про середній заробіток за час затримки розрахунку при звільненні та пов'язану з цим моральну шкоду діє тримісячний строк, перебіг якого починається від дня, коли працівник дізнався чи мав дізнатися про фактичний розрахунок. Окремо згадано річну позовну давність за п. 2 ч. 2 ст. 258 ЦК України у спорах, пов'язаних із поширенням недостовірної інформації. Додатково наведено позиції про презумпцію обізнаності особи щодо порушення її прав (справа № 200/19766/16-ц) і допустимість усного клопотання про поновлення процесуального строку в господарському процесі (справа № 910/6915/19). Добірка допоможе адвокатам і судовим експертам оцінити процесуальні перспективи позову ще до замовлення експертизи.

Ключові слова: моральна шкода, позовна давність, відшкодування моральної шкоди, судово-психологічна експертиза, моральні страждання, особисті немайнові права, цивільний позов у кримінальному провадженні, трудові спори, практика Верховного Суду, Конституційний Суд України.

Limitation Periods for Compensation of Non-Pecuniary (Moral) Damage and Forensic Psychological Examination in Ukraine

Abstract. Whether a claim for non-pecuniary (moral) damage is time-barred often decides whether a forensic psychological examination will ever be ordered. This editorial review brings together positions of the Supreme Court and the Constitutional Court of Ukraine on limitation periods in such claims and recalls that since 18 January 2019 forensic psychologists certified by the Ministry of Justice of Ukraine have had a registered method for establishing the fact of mental suffering and substantiating an approximate amount of monetary compensation. According to the review, no limitation period applies to claims for harm caused by injury, other damage to health or death (Article 268 of the Civil Code; Supreme Court ruling of 17 December 2019 in case No. 210/5259/16-ц) or to other claims arising from violations of personal non-property rights. For damage caused by a criminal offence, the Cassation Civil Court has held that the period starts when the person is notified of suspicion, since a

civil claim under Article 128 of the Criminal Procedure Code may be brought only against a suspect or accused; another ruling links the start of the period to the discovery of losses rather than to a conviction. In labour disputes the Constitutional Court's decision of 22 February 2012 confirmed a three-month period under Article 233 of the Labour Code, running from the day the dismissed employee learned of the final settlement. A one-year period under Article 258(2)(2) of the Civil Code is mentioned for disputes over the dissemination of false information. Further rulings concern the presumption that a person knows of a violation of his or her rights and oral applications to renew procedural time limits. The compilation helps advocates and experts assess a claim's prospects before commissioning an examination.

Keywords: non-pecuniary damage, moral damage, limitation period, forensic psychological examination, mental suffering, personal non-property rights, civil claim in criminal proceedings, labour disputes, Supreme Court case law, Constitutional Court of Ukraine.

Вперше оприлюднено: *сайт журналу «Судово-психологічна експертиза», 27.12.2021.*

Повний текст

1. Позовна давність не поширюється на вимоги про відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю. Постанова Верховного Суду від 17 грудня 2019 року по справі № 210/5259/16-ц. - URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/7871545

Правова позиція: згідно з пунктом 3 частини першої статті 268 ЦК України позовна давність не поширюється на вимоги про відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю.

Посилання касаційної скарги на пропущення позивачем строку звернення до суду з цим позовом є необґрунтованим, оскільки відповідно до статті 83 ЦК УРСР, який діяв на час виникнення спірних правовідносин, позовна давність не поширюється на вимоги, що випливають з порушених особистих немайнових прав, крім випадків передбачених законом. Така правова позиція висловлена в постанові Верховного Суду України від 18 березня 2015 року № 6-24цс15.

2. ВС/КЦС: Позовна давність у спорах пов'язаних із відшкодуванням шкоди завданої злочином починається з дати повідомлення про підозру (ВС/КЦС у справі № 452/435/17 від 02.09.2020).

Правова позиція: Нормами з ч. 1 ст. 261 ЦК України перебіг позовної давності починається від дня, коли особа довідалася або могла довідатися про порушення свого права або про особу, яка його порушила.

За змістом цієї норми початок перебігу позовної давності збігається з моментом виникнення в зацікавленої сторони права на позов, тобто можливості реалізувати своє право в примусовому порядку через суд.

При цьому порівняльний аналіз термінів «довідався» та «міг довідатися», що містяться в ч. 1 ст. 261 ЦК України, дає підстави для висновку про презумпцію можливості та обов`язку особи знати про стан своїх майнових прав, а тому доведення факту, через який позивач не знав про порушення свого цивільного права й саме із цієї причини не звернувся за його захистом до суду, недостатньо.

За нормами ст. 128 КПК України особа, якій кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням завдано майнової та/або моральної шкоди, має право під час кримінального провадження до початку судового розгляду пред`явити цивільний позов до підозрюваного, обвинуваченого або до фізичної чи юридичної особи, яка за законом несе цивільну відповідальність за шкоду, завдану діяннями підозрюваного, обвинуваченого або неосудної особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння.

Отже, виходячи із змісту вказаної статті початок перебігу позовної давності для потерпілого у кримінальному провадженні за вимогами про відшкодування шкоди співпадає з моментом появи у кримінальному провадженні особи у статусі підозрюваного чи обвинуваченого, тобто коли у потерпілого виникає право на пред`явлення позову до конкретної особи.

3. Позовна давність у спорах про стягнення збитків, спричинених злочином розпочинається з моменту виявлення таких збитків, а не встановлення вини судовим рішенням (ВС/КЦС № 132/2083/16-ц від 28.03.2018).

Правова позиція: Відповідно до статті 256 ЦК України позовна давність - це строк, у межах якого особа може звернутися до суду з вимогою про захист свого цивільного права або інтересу.

Загальна позовна давність встановлюється тривалістю у три роки (стаття 257 ЦК України). Згідно з частиною першою статті 261 ЦК України перебіг позовної давності починається від дня, коли особа довідалася або могла довідатися про порушення свого права або про особу, яка його порушила. За змістом цієї норми початок перебігу позовної давності збігається з моментом виникнення в зацікавленої сторони права на позов, тобто можливості реалізувати своє право в примусовому порядку через суд. Сплив позовної давності, про застосування якої заявлено стороною у спорі, є підставою для відмови у позові (частина четверта статті 267 ЦК України).

Порівняльний аналіз термінів «довідався» та «міг довідатися», що містяться в частині першій статті 261 ЦК України, дає підстави для висновку про презумпцію можливості та обов`язку особи знати про стан своїх майнових прав, а тому доведення факту, через який позивач не знав про порушення свого цивільного права й саме із цієї причини не звернувся за його захистом до суду, недостатньо.

Позивач повинен також довести той факт, що він не міг довідатися про порушення свого цивільного права, що також випливає із загального правила про обов`язковість доведення стороною спору тих обставин, на котрі вона посилається як на підставу своїх вимог і заперечень. Відповідач, навпаки, мусить довести, що інформацію про порушення можна було отримати раніше. **Зазначена правова позиція викладена в постанові Верховного Суду України від 22 лютого 2017 року № 6-17цс17.**

Відповідно до частин першої, четвертої та сьомої статті 128 КПК України особа, якій кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням завдано майнової та/або моральної шкоди, має право під час кримінального провадження до початку судового розгляду пред`явити цивільний позов до підозрюваного, обвинуваченогоабо до фізичної чи юридичної особи, яка за законом несе цивільну відповідальність за шкоду, завдану діяннями підозрюваного, обвинуваченого або неосудної особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння. Форма та зміст позовної заяви повинні відповідати

вимогам, встановленим до позовів, які пред`являються у порядку цивільного судочинства. Особа, яка не пред`явила цивільного позову в кримінальному провадженні, а також особа, цивільний позов якої залишено без розгляду, має право пред`явити його в порядку цивільного судочинства.

Згідно з частиною другою статті 265 ЦК України, якщо суд залишив без розгляду позов, пред`явлений у кримінальному провадженні, час від дня пред`явлення позову до набрання законної сили судовим рішенням, яким позов було залишено без розгляду, не зараховується до позовної давності.

Аналіз змісту вказаних норм дає підстави для висновку про те, що початок перебігу позовної давності для потерпілого у кримінальному провадженні за вимогами про відшкодування шкоди співпадає з моментом появи у кримінальному провадженні особи у статусі підозрюваного чи обвинуваченого, тобто коли у потерпілого виникає право на пред`явлення позову до конкретної особи.

Відшкодування майнової шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, має свої особливості, які полягають у тому, що згідно зі статтею 128 КПК України цивільний позов у кримінальному провадженні може бути пред`явлено не до будь-якої особи, а виключно до підозрюваного чи обвинуваченого, що у свою чергу вказує на початок перебігу в такому випадку строку позовної давності саме з моменту повідомлення особі про підозру, тобто коли особа визначена слідчим як така у відношенні якої достатньо доказів для підозри у вчиненні кримінального правопорушення (стаття 276 КПК України).

У цій справі спір стосувався деліктних правовідносин, відшкодування шкоди, завданої злочином, де необхідно було встановити вину, яка є однією з обов`язкових підстав цивільно-правової відповідальності, на відміну, наприклад від відшкодування шкоди, завданої при дорожньо-транспортній пригоді чи за незаконне засудження, де вина не є обов`язком доведення для позивача.

Отже, національне законодавство доволі чітко врегульовує питання позовної давності у спірних правовідносинах. Такий висновок узгоджується із висновком Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду, викладеному у постанові від 21 січня 2020 року у справі № 369/1850/18 (провадження № 61-18948св19).

4. Для звернення працівника до суду з заявою про вирішення трудового спору та про відшкодування завданої при цьому моральної шкоди встановлено тримісячний строк, перебіг якого розпочинається з дня, коли звільнений працівник дізнався або повинен був дізнатися про те, що власник або уповноважений ним орган, з вини якого сталася порушення прав, фактично їх поновив. Рішення Конституційного Суду України від 22 лютого 2012 року у справі № 1-5/2012 за конституційним зверненням громадянина Стріхаря Володимира Васильовича щодо офіційного тлумачення положень статті 233 Кодексу законів про працю України у взаємозв'язку з положеннями статей 117, 2371 цього кодексу. - URL: https://ips.ligazakon.net/document/KS12008?an=56

Правова позиція: До вимог про відшкодування моральної шкоди у випадках, передбачених трудовим законодавством, - тримісячний строк (ст. 233 КЗпП України).

В аспекті конституційного звернення положення частини першої статті 233 Кодексу законів про працю України у взаємозв'язку з положеннями статей 116, 117, 2371 цього кодексу слід розуміти так, що для звернення працівника до суду з заявою про вирішення трудового спору щодо стягнення середнього заробітку за весь час затримки по день фактичного розрахунку при звільненні та про відшкодування завданої при цьому моральної шкоди встановлено тримісячний строк, перебіг якого розпочинається з дня, коли звільнений працівник дізнався або повинен був дізнатися про те, що власник або уповноважений ним орган, з вини якого сталася затримка виплати всіх належних при звільненні сум, фактично з ним розрахувався.

5. До вимог про відшкодування моральної шкоди, заподіяної поширенням відомостей, що не відповідають дійсності і порочать честь, гідність чи ділову репутацію фізичної або юридичної особи, згідно з п.2 ч.2 ст.258 ЦКУ застосовується строк позовної давності в один рік.

6. До інших вимог про відшкодування моральної шкоди, як вимог, що випливають з порушення особистих немайнових прав, строки позовної давності відповідно до ст. 268 ЦК України не застосовуються.

Додаткові правові позиції Верховного Суду.

1. Обізнаність про порушення права презюмується, неможливість довідатись про таке порушення слід довести (ВС/КЦС № 200/19766/16-ц від 15.01.2020).

Правова позиція: В свою чергу згідно прцедентної практики Європейського суду з прав людини позовна давність – це законне право правопорушника уникнути переслідування або притягнення до суду після закінчення певного періоду після скоєння правопорушення. Застосування строків позовної давності має кілька важливих цілей, а саме: забезпечувати юридичну визначеність і остаточність, захищати потенційних відповідачів від прострочених позовів та запобігати несправедливості, яка може статися в разі, якщо суди будуть змушені вирішувати справи про події, що мали місце в далекому минулому, спираючись на докази, які вже, можливо, втратили достовірність і повноту з плином часу.

Порівняння термінів «довідалася» та «могла довідатися», що містяться в статті 76 ЦК Української РСР, дає підстави для висновку про презумпцію можливості та обов`язку особи знати про стан своїх майнових прав, а тому доведення факту, через який позивач не знав про порушення свого цивільного права й саме із цієї причини не звернувся за його захистом до суду, недостатньо.

Позивач повинен також довести той факт, що він не міг дізнатися про порушення свого цивільного права, що також випливає із загального правила про обов`язковість доведення стороною спору тих обставин, на котрі вона посилається як на підставу своїх вимог і заперечень. Відповідач, навпаки, мусить довести, що інформацію про порушення можна було отримати раніше.

2. Клопотання про поновлення процесуального строку можна заявляти і усно. Письмова форма НЕ ОБОВ'ЯЗКОВА (ВС/КГС № 910/6915/19 від 02.12.2019).

Правова позиція: за правилами ч. 2 ст. 169 ГПК України, заяви, клопотання і заперечення подаються в письмовій або усній формі. У випадках, визначених цим Кодексом, або на вимогу суду заяви і клопотання подаються тільки в письмовій формі.

При цьому, ст. 119 ГПК України не передбачає подання заяви про поновлення процесуального строку виключно в письмовій формі, як відсутня і вимога суду у даній справі про подання такої заяви в письмовій формі, а тому допускається її подання в усній формі за умови дотримання вимог ч. 4 ст. 119 ГПК України.

Судами було встановлено, що зустрічна позовна заява була подана відповідачем через канцелярію суду 24.07.2019. Згідно з протоколом судового засідання від 24.07.2019 у цей же день представник відповідача в судовому засіданні заявив усне клопотання про поновлення строку для подання зустрічного позову. А тому вчинення відповідачем такої процесуальної дії за формою узгоджується з вимогами частини 2 статті 169 ГПК України, а також відповідає встановленому частиною 4 статті 119 цього Кодексу критерію одночасності, оскільки на момент подання усної заяви про поновлення строку питання про прийняття до розгляду зустрічного позову судом ще не вирішувалось.

Традиційно, нагадуємо користувачам журналу, що науковий журнал запроваджує надання послуг **«Консультація»: запит на проведення судово-психологічної експертизи за різними підставами, у тому числі із застосуванням поліграфа** на замовлення зацікавлених осіб, суду, правоохоронних органів згідно процесуальних кодексів. - URL: http://expertize-journal.org.ua/konsultacia **Телефон для термінового дзвінка судовому експерту:** +38 093 476 72 60 (Viber, Telegram, Whatsapp).

Звертаємо увагу, організація проведення професійних консультацій всім зацікавленим, здійснюється членом Президії Науково-консультативної та методичної ради з проблем судової експертизи при Міністерстві юстиції України, головним редактором журналу, атестованим судовим експертом психологом (поліграфологом), кандидатом психологічних наук, доцентом Назаровим Олегом Анатолійовичем.

МІНІСТЕРСТВО ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ

кандидат психологічних наук, доцент
Назаров Олег Анатолійович

атестований судовий експерт з правом
проведення експертиз за експертною спеціальністю
14.1 “Психологічні дослідження”, поліграфолог

Україна,
02024, Київ,
вул. Магнітогорська, 1б, оф. 304,
E-mail: 2825818819@mail.gov.ua

Тел: +38 (044) 228-76-15
+38 (093) 476-72-60
+38 (098) 011-85-63

Офіційній Інтернет-сайт щодо призначення та проведення судово-психологічної експертизи, судового експерта психолога (поліграфолога) Назарова О.А. (свідоцтво Міністерства юстиції України від 09.07.2020 №2035)

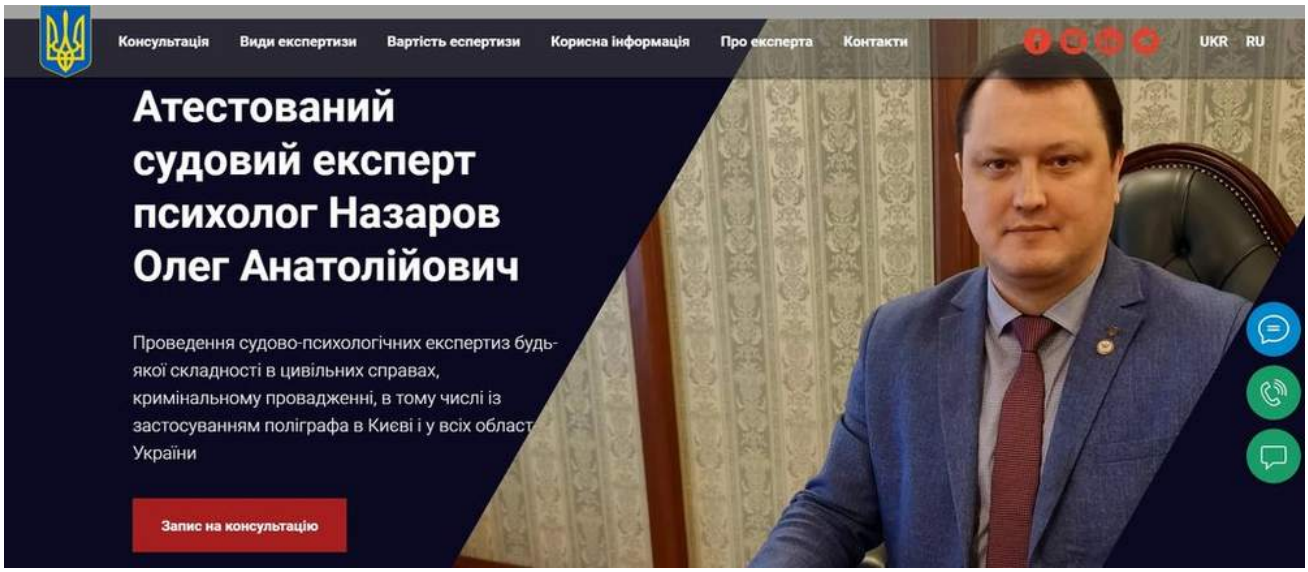

Офіційний Інтернет-сайт щодо призначення та проведення судово-психологічної експертизи із застосуванням поліграфа, тестувань на поліграфі в Україні за міжнародними стандартами (поліграф EyeDetect, розробник Converus Inc., USA)

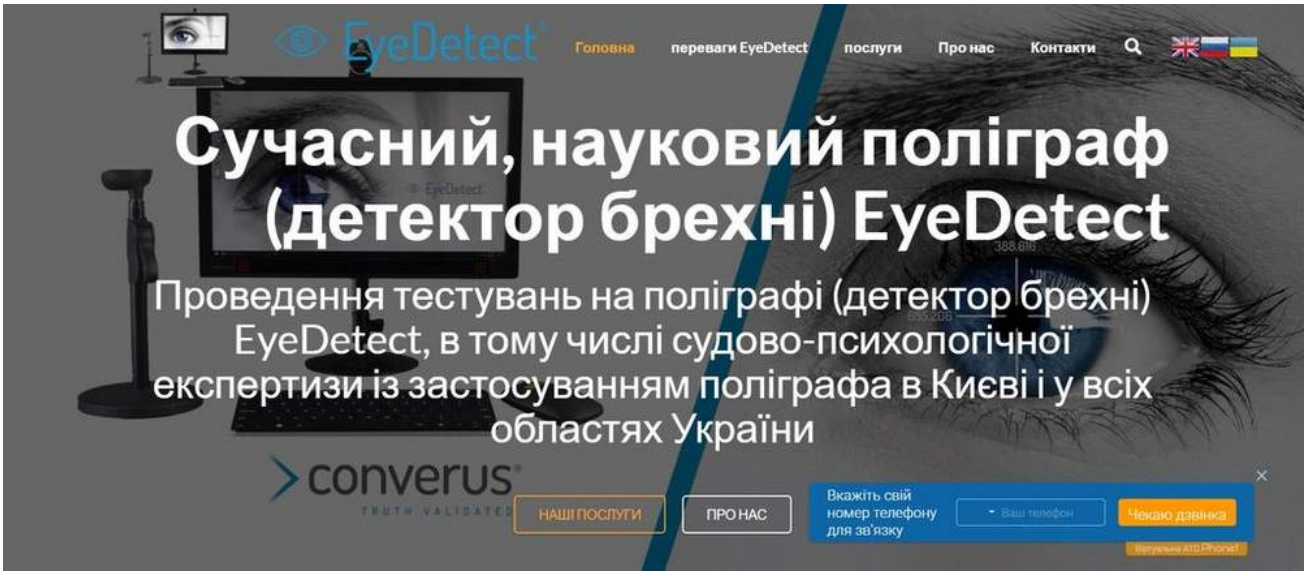

Продаж портативного обладнання для поліграфа **Mobi підлокітники Polygraph в Україні (Схвалено президентом Міжнародного співтовариства поліграфологів, ISOPE, США)**

В Україні затверджена кваліфікаційна характеристика професії «Поліграфолог» та 25 жовтня 2021 року уведена сама професія «Поліграфолог» змінами № 10 до Національного класифікатора професій ДК 003:2010

Надання послуг щодо розробки та проведення групових тренінгових занять за різними напрямами судово-психологічної експертизи в сучасному судочинстві, у тому числі із застосуванням поліграфа

Незалежній не державній професійній атестованій судово-психологічній експертизі в Україні бути: історія однієї перемоги або про можливість призначення першої недержавної професійної атестованої судово-психологічної еспертизи з 09 липня 2020 року

Електронна бібліотека судді, адвоката, психолога, батьків: «Допит, опитування дитини в суді». Методичні рекомендації, нормативні документи, постанови Верховного Суду

Огляд змін до законодавства України: процесуальний статус спеціаліста у кримінальних провадженнях про кримінальні проступки з 1 липня 2020 року

Електронна бібліотека правозахисника України. Серія: Застосування рішень Європейського суду з прав людини в українському судочинстві

Електронна бібліотека судді України: квітень 2020 року (більше 70 книг)

Колекція зразків клопотань про відкладення розгляду справи у зв'язку із впровадженням карантину та типові зразки заяв, які подаються до суду станом на 20 березня 2020 та оголошення ДСА України від 19 березня 2020

References

1. Pozovna davnist shchodo vidshkoduvannia moralnoi shkody ta sudovo-psykholohichna ekspertyza v Ukraini [Limitation Periods for Compensation of Non-Pecuniary (Moral) Damage and Forensic Psychological Examination in Ukraine]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi. 2021. Vol. 6, No. 6 (36). URL: https://expertize-journal.org.ua/normativnie-documenti/6353-pozovna-davnist-shchodo-vidshkoduvannya-moralnoji-shkodi-ta-sudovo-psikhologichna-ekspertiza-v-ukrajini (onovlena versiia vid 27.12.2021). [in Ukrainian].

1.3. ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ПОЛІГРАФА

ПОЛІГРАФ. ПРОСВІТНИЦЬКА РОБОТА СУДОВОГО ЕКСПЕРТА ПСИХОЛОГА (ПОЛІГРАФОЛОГА) К.ПСИХОЛ.Н., ДОЦ. НАЗАРОВА ОЛЕГА АНАТОЛІЙОВИЧА ЩОДО ПОШИРЕННЯ ЗНАНЬ ПРО ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ПОЛІГРАФА СЕРЕД АБІТУРІЄНТІВ ТА УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ МІСТА КИЄВА[1]

Анотація. Редакційний допис про просвітницьку роботу судового експерта-психолога (поліграфолога), канд. психол. наук, доцента О. А. Назарова серед абітурієнтів та учнівської молоді Києва. Під час днів відкритих дверей у Київському інституті інтелектуальної власності та права НУ «Одеська юридична академія» школярам і ліцеїстам показують, як працює поліграф. Коротко описано параметри, які реєструє прилад (дихання, електродермальна активність, фотоплетизмограма, рухова активність), і чотири сфери його застосування: добір на посади, службові розслідування, оперативно-розшукова діяльність і судово-психологічна експертиза. Використано відеосюжети телеканалу «Марс ТВ» 2019 і 2021 рр. Згадано затвердження 25.10.2021 професії «Поліграфолог» змінами № 10 до КП ДК 003:2010.

Ключові слова: поліграф, просвітницька робота, профорієнтація, абітурієнти, психофізіологічне дослідження, професія «Поліграфолог», дні відкритих дверей.

Вперше оприлюднено: *сайт журналу «Судово-психологічна експертиза», 18.12.2021.*

Повний текст

Поліграф є одним з ефективних та дієвих методів встановлення прихованої інформації за такими параметрами як: дихання, електродермальна активність, фотоплітизмограма та датчик рухової активності. Сферою застосування поліграфа є 4 напрямки: 1) при відборі на посади, 2) при службових розслідуваннях, 3) під час оперативно-розшукової роботи та 4) при проведенні судово-психологічної експертизи. Для матеріалу статті були використані відеоінтер'ю та відеосюжети підготовлені журналістами та телеоператорами програми Новини телеканалу Марс ТВ (м. Київ) у 2019 та 2021 роках.

Відео: https://www.youtube.com/embed/P5trOwDbamQ

Довідково, 25 жовтня 2021 року в Україні затверджена **кваліфікаційна характеристика професії «Поліграфолог» та уведена сама професія «Поліграфолог»** змінами № 10 до Національного класифікатора професій ДК 003:2010.

Традиційно, нагадуємо користувачам журналу, що науковий журнал запроваджує надання послуг **«Консультація»: запит на проведення судово-психологічної експертизи за різними підставами, у тому числі із застосуванням поліграфа** на замовлення зацікавлених осіб, суду, правоохоронних органів згідно процесуальних кодексів. - URL: http://expertize-journal.org.ua/konsultacia **Телефон для термінового дзвінка судовому експерту:** +38 093 476 72 60 (Viber, Telegram, Whatsapp).

Звертаємо увагу, організація проведення професійних консультацій всім зацікавленим, здійснюється членом Президії Науково-консультативної та методичної ради з проблем судової експертизи при Міністерстві юстиції України, головним редактором журналу, атестованим судовим експертом психологом (поліграфологом), кандидатом психологічних наук, доцентом Назаровим Олегом Анатолійовичем.

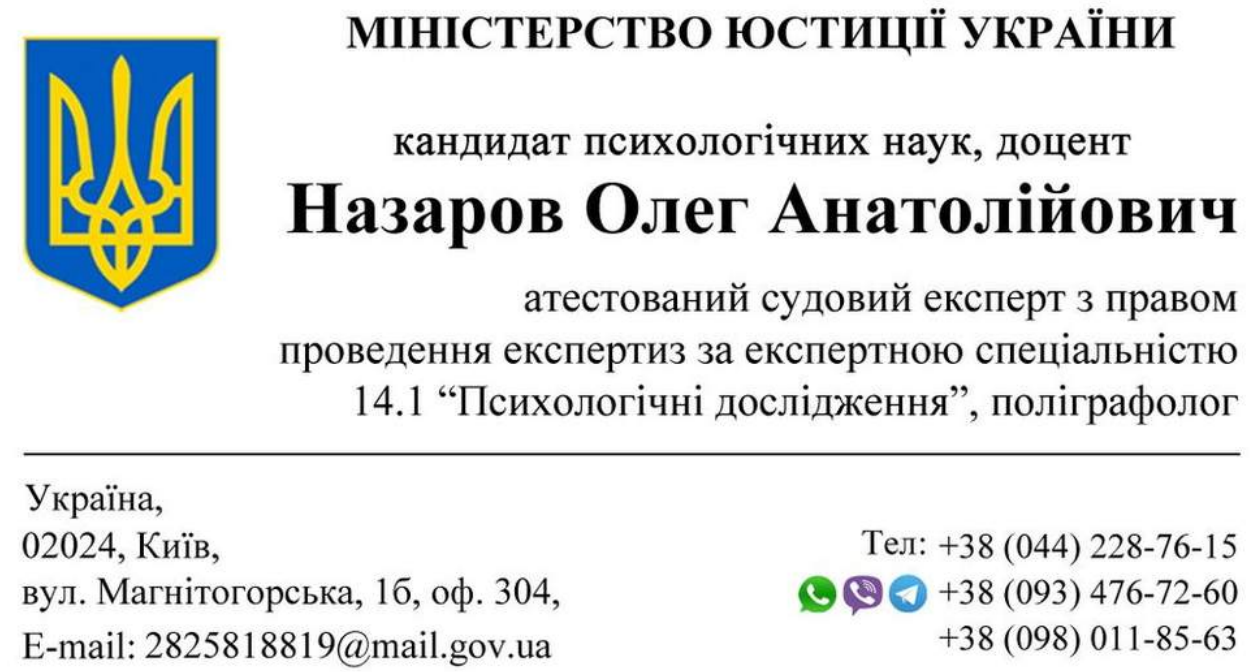

Офіційній Інтернет-сайт щодо призначення та проведення судово-психологічної експертизи, судового експерта психолога (поліграфолога) Назарова О.А. (свідоцтво Міністерства юстиції України від 09.07.2020 №2035)

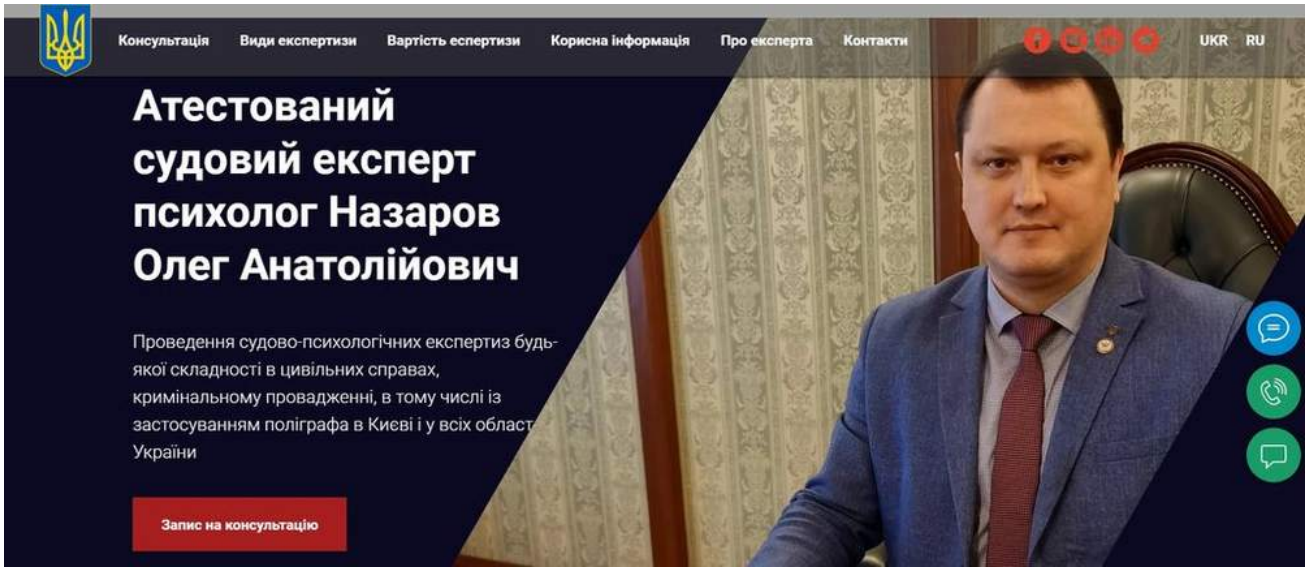

References

1. Polihraf. Prosvitnytska robota sudovoho eksperta psykholoha (polihrafoloha) k.psykhol.n., dots. Nazarova Oleha Anatoliiovycha shchodo poshyrennia znan pro psykhofiziolohichni doslidzhennia iz zastosuvanniam polihrafa sered abituriientiv ta uchnivskoi molodi mista Kyieva [Polygraph. Educational Work of the Forensic Psychologist (Polygraph Examiner) Oleh Anatoliiovych Nazarov, Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor, on Spreading Knowledge About Psychophysiological Polygraph Examinations Among Applicants and Schoolchildren of Kyiv]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi. 2021. Vol. 6, No. 6 (36). URL: https://expertize-journal.org.ua/doslidzhennya-na-poligrafi/6312-poligraf-prosvitnitska-robota-sudovogo-eksperta-psikhologa-poligrafologa-k-psikhol-n-dots-nazarova-olega-anatolijovicha (onovlena versiia vid 18.12.2021). [in Ukrainian].

1.4. ПРАВОВЕ ТА НАУКОВО-ПРИКЛАДНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

ПОЗИЦІЯ ВСУ: СУДОВІ ПСИХОЛОГІЧНІ ЕКСПЕРТИЗИ ВСТАНОВЛЕННЯ РОЗУМОВОЇ ВІДСТАЛОСТІ НЕПОВНОЛІТНЬОГО, НЕ ПОВ'ЯЗАНОЇ З ПСИХІЧНОЮ ХВОРОБОЮ ТАКОГО СТУПЕНЯ, ЗА ЯКОГО ВІН ЗА РОЗВИТКОМ НЕ ВІДПОВІДАЄ ВІКУ НАСТАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ВІДІГРАЮТЬ ВАЖЛИВУ РОЛЬ[1]

Реферат. Юсупова К. О. у матеріалах міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні питання судової експертології, криміналістики та кримінального процесу» (Київ, КНДІСЕ, 5 листопада 2019 р.) розглядає окремі проблеми призначення комплексної психолого-психіатричної та психологічної експертиз у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх. Вихідним пунктом є п. 1 ч. 1 ст. 485 КПК України: у такому провадженні, крім обставин, передбачених ст. 91 КПК, з'ясовують повні й усебічні відомості про особу неповнолітнього, тобто його вік (число, місяць і рік народження), стан здоров'я, рівень розвитку та інші соціально-психологічні риси, які враховують під час індивідуалізації відповідальності чи обрання заходу виховного характеру. Авторка розмежовує способи встановлення цих даних. Вік підтверджують долучені до справи копії свідоцтва про народження, актового запису чи ID-картки. Натомість темперамент, інтереси, ціннісні орієнтації, взаємини в сім'ї та колективі, ставлення до навчання й праці, участь у суспільному житті мають бути відображені в процесуальних документах, зокрема у висновках психологічних експертиз. Окремо проаналізовано ситуацію, коли є дані про розумову відсталість неповнолітнього чи відставання в його психічному розвитку, не пов'язані з психічним розладом. Тоді суд і органи досудового розслідування зобов'язані з'ясувати, чи міг неповнолітній повною мірою усвідомлювати фактичний характер і суспільну небезпеку своїх дій (бездіяльності) або керувати ними, і для цього призначають судові експертизи. Нормативним орієнтиром слугує п. 18 постанови Пленуму Верховного Суду України від 15 травня 2006 р. № 2 «Про практику розгляду судами справ про застосування примусових заходів виховного характеру». Якщо є підстави вважати, що за інтелектуальним розвитком неповнолітній не досяг віку (14, 16 або 18 років), зазначеного в документах про народження, слід призначити комплексну психолого-психіатрично-педагогічну експертизу. У разі підтвердження відсталості, не пов'язаної з психічним розладом, суд має розглянути питання про визнання особи такою, що не досягла віку кримінальної відповідальності, і про можливе застосування примусових заходів виховного характеру. Отже, висновок такої експертизи впливає не лише на індивідуалізацію відповідальності, а й на саму можливість притягнення неповнолітнього до кримінальної відповідальності. Реферат допоможе слідчим, прокурорам, захисникам, суддям і судовим експертам-психологам правильно обирати вид експертизи та формулювати питання до експертів.

Ключові слова: неповнолітній, кримінальне провадження щодо неповнолітніх, судово-психологічна експертиза, комплексна психолого-психіатрична експертиза, розумова відсталість, відставання в психічному розвитку, вік кримінальної відповідальності, примусові заходи виховного характеру, ст. 485 КПК України, постанова Пленуму Верховного Суду України.

Position of the Supreme Court of Ukraine: Forensic Psychological Examinations Establishing a Juvenile's Mental Retardation Unrelated to Mental Illness, to a Degree at Which the Juvenile's Development Does Not Correspond to the Age of Criminal Responsibility, Play an Important Role

Abstract. This abstract summarises a paper by Yusupova K. O. published in the proceedings of the international research-to-practice conference on topical issues of forensic expertology, criminalistics and criminal procedure (Kyiv Scientific Research Institute of Forensic Expertise, 5 November 2019). The paper addresses the appointment of complex psychological-psychiatric and psychological examinations in criminal proceedings against juveniles. Under Article 485(1)(1) of the Criminal Procedure Code of Ukraine, investigators and courts must obtain complete information about the juvenile: exact age, health, level of development and other socio-psychological traits relevant to individualising liability or choosing an educational measure. The author separates documentary proof of age (birth certificate, civil registry record, ID card) from the assessment of temperament, interests, value orientations, family and peer relations and attitudes to study and work, which should be reflected in procedural documents, including the conclusions of psychological examinations. Where there is evidence of mental retardation or developmental delay not caused by a mental disorder, the court and pretrial investigation bodies must establish whether the juvenile could fully understand the factual nature and social danger of his or her conduct or control it. The paper relies on paragraph 18 of Resolution No. 2 of the Plenum of the Supreme Court of Ukraine of 15 May 2006, which calls for a complex psychological-psychiatric-pedagogical examination when a juvenile's intellectual development may lag behind the documented age of 14, 16 or 18. If the lag is confirmed, the court should decide whether the juvenile has reached the age of criminal responsibility and whether compulsory educational measures apply. The material helps investigators, defence lawyers, judges and forensic psychologists choose the type of examination and frame questions to experts.

Keywords: juvenile, criminal proceedings against juveniles, forensic psychological examination, complex psychological-psychiatric examination, mental retardation, developmental delay, age of criminal responsibility, compulsory educational measures, Criminal Procedure Code of Ukraine, Plenum of the Supreme Court of Ukraine.

Реферат оприлюднено в журналі 28.06.2021. Відомості про першу публікацію уточнюються редакцією.

References

1. Pozytsiia VSU: Sudovi psykholohichni ekspertyzy vstanovlennia rozumovoi vidstalosti nepovnolitnoho, ne poviazanoi z psykhichnoiu khvoroboiu takoho stupenia, za yakoho vin za rozvytkom ne vidpovidaie viku nastannia kryminalnoi vidpovidalnosti vidihraiut vazhlyvu rol [Position of the Supreme Court of Ukraine: Forensic Psychological Examinations Establishing a Juvenile's Mental Retardation Unrelated to Mental Illness, to a Degree at Which the Juvenile's Development Does Not Correspond to the Age of Criminal Responsibility, Play an Important Role] : referat. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi. 2021. Vol. 6, No. 6 (36). URL: https://expertize-journal.org.ua/normativnie-documenti/5264-pozitsiya-vsu-sudovi-psikhologichni-ekspertizi-vstanovlennya-rozumovoji-vidstalosti-nepovnolitnogo-ne-pov-yazanoji-z-psikhichnoyu-khvoroboyu-takogo-stupenya-za-yakogo-vin-za-rozvitkom-ne-vidpovidae-viku-nastannya-kriminalnoji-vidpovidalnosti-vidigrayut-vazhlivu-rol-u-protsesi-dokazuvannya (onovlena versiia vid 04.11.2026). [in Ukrainian].

РОЗРОБЛЕННЯ ЕКСПЕРТНИХ МЕТОДИК: ЗМІСТ, СТРУКТУРА, ОФОРМЛЕННЯ (З УРАХУВАННЯМ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ, ПРИЙНЯТИХ В УКРАЇНІ) : МЕТОД. РЕК[1]

Рувін О. Г., Полтавський А. О., Будко Т. В., Голікова Т. Д., Жеребко О. І., Камінський А. М., Молибога М. П., Назаров В. В.

Реферат. Друге, перероблене й доповнене видання методичних рекомендацій «Розроблення експертних методик: зміст, структура, оформлення (з урахуванням міжнародних стандартів, прийнятих в Україні)» (Київ : КНДІСЕ, 2021, 102 с.) підготував авторський колектив Київського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України: О. Г. Рувін (голова), А. О. Полтавський (заступник голови), Т. В. Будко, Т. Д. Голікова, О. І. Жеребко, А. М. Камінський, М. П. Молибога, В. В. Назаров; загальну редакцію здійснили О. Г. Рувін, С. Г. Кримчук і А. В. Свінцицький. Видання стало результатом науково-дослідної роботи «Актуалізація методичних рекомендацій «Розробка експертних методик: зміст, структура, оформлення»», яку інститут виконав у 2020 році. Перша редакція рекомендацій вийшла 2015 року за участю О. Г. Рувіна, А. О. Полтавського, М. Є. Бондаря, Т. В. Будко, Д. Ю. Гамова, К. М. Ковальова, Г. В. Лінючева, В. В. Назарова, О. О. Посільського, Я. Р. Рудницької та Т. О. Сукманової; зіставлення складу колективів показує спадкоємність ядра розробників і водночас оновлення команди. Уже назва другого видання фіксує головну відмінність підходу: вимоги до змісту, структури й оформлення експертних методик узгоджуються з міжнародними стандартами, прийнятими в Україні. Рекомендації адресовано співробітникам державних спеціалізованих установ, що здійснюють експертне забезпечення правосуддя, працівникам правоохоронних органів, прокурорам, адвокатам і суддям, а також науково-педагогічним працівникам, студентам, слухачам, аспірантам, ад'юнктам і докторантам закладів вищої освіти. Таке коло адресатів свідчить, що документ розрахований не лише на розробників методик, а й на учасників процесу, які оцінюють висновок експерта. Для судових експертів-психологів і авторів нових методик видання слугує орієнтиром щодо того, як має бути побудований і оформлений методичний документ, а сторонам і суду допомагає перевірити, чи відповідає застосована експертом методика визнаним вимогам.

Ключові слова: експертна методика, розроблення експертних методик, методичні рекомендації, структура методики, оформлення методики, міжнародні стандарти, КНДІСЕ, експертне забезпечення правосуддя, методичне забезпечення судової експертизи.

Developing Forensic Examination Methodologies: Content, Structure and Formatting (Taking into Account International Standards Adopted in Ukraine): Methodological Recommendations

Ruvin O. H., Poltavskyi A. O., Budko T. V., Holikova T. D., Zherebko O. I., Kaminskyi A. M., Molyboha M. P., Nazarov V. V.

Abstract. Forensic examination methodologies determine how experts reach their conclusions, so their content, structure and formatting matter both to forensic institutions and to the parties and courts that rely on expert opinions. This second, revised and expanded edition of methodological recommendations (Kyiv: Kyiv Scientific Research Institute of Forensic Expertise, 2021, 102 pp.) was prepared by a team of the Institute of the Ministry of Justice of Ukraine headed by O. H. Ruvin, with A. O. Poltavskyi as deputy head and T. V. Budko, T. D. Holikova, O. I. Zherebko, A. M. Kaminskyi, M. P. Molyboha and V. V. Nazarov as co-authors, under the general editorship of O. H. Ruvin, S. H. Krymchuk

and A. V. Svintsytskyi. The edition results from research carried out by the Institute in 2020 to update the 2015 recommendations on developing forensic methodologies; a comparison of the two author teams shows continuity of the core group alongside new contributors. As the title indicates, the main change is that requirements for the content, structure and formatting of forensic methodologies are aligned with the international standards adopted in Ukraine. The recommendations are addressed to staff of state forensic institutions, law enforcement officers, prosecutors, defence lawyers and judges, as well as to academic staff, students, postgraduate and doctoral researchers. For forensic psychologists and developers of new methodologies, the publication offers guidance on how a methodological document should be built and presented, while parties and courts may use it to check whether a methodology applied by an expert meets recognised requirements.

Keywords: forensic methodology, methodology development, methodological recommendations, structure of a methodology, international standards, Kyiv Scientific Research Institute of Forensic Expertise, forensic expert institutions, forensic science.

Першоджерело: *Розроблення експертних методик: зміст, структура, оформлення (з урахуванням міжнародних стандартів, прийнятих в Україні) : метод. рек. / О. Г. Рувін (голова авт. кол.), А. О. Полтавський (заст. голови авт. кол.), Т. В. Будко, Т. Д. Голікова, О. І. Жеребко, А. М. Камінський, М. П. Молибога, В. В. Назаров ; за заг. ред. О. Г. Рувіна, С. Г. Кримчука, А. В. Свінцицького. 2-ге вид., перероб. та допов. Київ : КНДІСЕ, 2021. 102 с.*[2] *Реферат оприлюднено в журналі 28.06.2021.*

References

1. Rozroblennia ekspertnykh metodyk: zmist, struktura, oformlennia (z urakhuvanniam mizhnarodnykh standartiv, pryiniatykh v Ukraini) [Developing Forensic Examination Methodologies: Content, Structure and Formatting (Taking into Account International Standards Adopted in Ukraine): Methodological Recommendations] : metod. rek : referat / Ruvin O. H. ta in. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi. 2021. Vol. 6, No. 6 (36). URL: https://expertize-journal.org.ua/normativnie-documenti/5263-rozroblennya-ekspertnikh-metodik-zmist-struktura-oformlennya-z-urakhuvannyam-mizhnarodnikh-standartiv-prijnyatikh-v-ukrajini-metod-rek-za-zag-red-o-g-ruvina-s-g-krimchuka-a-v-svintsitskogo-2-ge-vid-pererob-ta-dopov-kijiv-kndise-2021-102-s (onovlena versiia vid 04.11.2026). [in Ukrainian].

2. Rozroblennia ekspertnykh metodyk: zmist, struktura, oformlennia (z urakhuvanniam mizhnarodnykh standartiv, pryiniatykh v Ukraini) [Developing Forensic Examination Methodologies: Content, Structure and Formatting (Taking into Account International Standards Adopted in Ukraine): Methodological Recommendations] : metod. rek. / O. H. Ruvin (holova avt. kol.), A. O. Poltavskyi (zast. holovy avt. kol.), T. V. Budko, T. D. Holikova, O. I. Zherebko, A. M. Kaminskyi, M. P. Molyboha, V. V. Nazarov ; za zah. red. O. H. Ruvina, S. H. Krymchuka, A. V. Svintsytskoho. 2-he vyd., pererob. ta dopov. Kyiv : KNDISE, 2021. 102 s. URL: https://drive.google.com/file/d/1ohmMJP1JJt53RZohPsS5BiGq1f3xNF0R/view (data zvernennia: 04.11.2026). [in Ukrainian].

1.5. СУДОВА ПРАКТИКА

МІЖНАРОДНА ПРАКТИКА ТА РІШЕННЯ ЄСПЛ: ЧИ МАЄ ПРАВО СУД ЗУПИНЯТИ ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВІ, РОЗ'ЯСНЮВАТИ ПРАВА, ОБОВ'ЯЗКИ, НАСЛІДКИ НЕ УЧАСТІ В ЕКСПЕРТИЗІ У РАЗІ ПРИЗНАЧЕННЯ ЕКСПЕРТИЗИ УЧАСНИКОМ СПРАВИ САМОСТІЙНО НА ПІДСТАВІ СТ. 106 ЦПК, 104 КАС, 101 ГПК УКРАЇНИ[1]

Анотація. Закон України від 3 жовтня 2017 р. № 2147-VIII дозволив учасникам цивільного, адміністративного й господарського процесу подавати висновок експерта, складений на їхнє замовлення (ст. 106 ЦПК, ст. 104 КАС, ст. 101 ГПК України), але не доповнив кодекси нормою про зупинення провадження на час такої експертизи. Редакція журналу досліджує наслідки цієї прогалини переважно на матеріалі цивільного процесу. Аналіз ґрунтується на системному тлумаченні статей 12, 76, 77, 81, 83, 102, 103, 105–107, 109, 120, 126, 127, 252, 253, 352 і 353 ЦПК України, на ухвалах місцевих судів 2021 р. у справах № 686/25789/20, № 619/3102/21, № 539/2612/21 та № 580/1698/19, а також на практиці Європейського суду з прав людини («Ілхан проти Туреччини», «Жоффре де ля Прадель проти Франції», «Артіко проти Італії», «Унтерпертингер проти Австрії», «Щокін проти України»). Показано, що після реформи суд призначає експертизу лише за сукупності умов ч. 1 ст. 103 ЦПК, зокрема коли сторони не подали власних висновків, тож обов'язок замовити дослідження фактично перекладено на сторону. Натомість п. 5 ч. 1 ст. 252 ЦПК пов'язує зупинення провадження тільки з експертизою, призначеною судом, і суди відмовляють як у зупиненні, так і в роз'ясненні іншій стороні її прав, обов'язків і наслідків ухилення від участі в експертизі (ст. 109 ЦПК), аргументуючи це тим, що суд експертизу не призначав. Таку ухвалу не можна оскаржити окремо від рішення суду, тому заперечення доводиться викладати в апеляційній скарзі на рішення по суті. Редакція наголошує, що експерт, який працює на замовлення учасника справи, має ті самі права й обов'язки, що й призначений судом (ч. 6 ст. 106 ЦПК), а суд за п. 3, 4 ч. 5 ст. 12 ЦПК зобов'язаний сприяти сторонам у реалізації процесуальних прав; формальна відмова створює ризик порушення права на справедливий суд за ст. 6 Конвенції. Розглянуто також критерії застосування практики ЄСПЛ національними судами (прогалина, колізія норм, відсутність порядку реалізації закону, неоднозначне тлумачення) і категорію стандарту доказування за К. Пільковим. Матеріал має практичне значення для адвокатів, суддів і судових експертів, які готують висновки на замовлення сторін.

Ключові слова: висновок експерта на замовлення учасника справи, зупинення провадження, судова експертиза, цивільний процес, стаття 106 ЦПК України, ухилення від участі в експертизі, практика ЄСПЛ, право на справедливий суд, стандарт доказування, законодавча прогалина.

International Practice and ECtHR Case Law: May a Court Stay Proceedings and Explain Rights, Duties and Consequences of Non-Participation in an Expert Examination Commissioned by a Party Under Article 106 of the Civil Procedure Code, Article 104 of the Code of Administrative Procedure and Article 101 of the Commercial Procedure Code of Ukraine?

Abstract. The 2017 procedural reform in Ukraine (Law No. 2147-VIII of 3 October 2017) allowed parties to civil, administrative and commercial proceedings to submit expert opinions they have commissioned themselves, yet the procedural codes were not amended to let courts stay proceedings while such an examination is under way. This editorial paper examines the resulting legislative gap, mainly through the Civil Procedure Code of Ukraine. The analysis combines a systematic reading of the provisions on evidence, time limits, expert examination and appeal with four first-instance rulings of 2021 and the case law of the European Court of Human Rights, including Ilhan v. Turkey, Geouffre de la Pradelle v. France, Artico v. Italy, Unterpertinger v. Austria and Shchokin v. Ukraine. Because Article 103 makes a court-ordered examination conditional on the parties' failure to submit their own expert opinions, the burden of commissioning an examination has effectively shifted to the parties. Courts nevertheless refuse to stay proceedings or to explain to the opposing party the consequences of evading participation in the examination (Article 109), reasoning that the court did not order it, and such rulings can be challenged only together with the judgment on the merits. The paper argues that an expert engaged by a party has the same rights and duties as a court-appointed expert, that judges must assist parties in exercising their procedural rights, and that a formalistic refusal may breach the right to a fair trial under Article 6 of the European Convention on Human Rights. Criteria for applying ECtHR case law in domestic courts and the concept of the standard of proof are also discussed. The conclusions are relevant to advocates, judges and forensic experts who prepare opinions at the request of parties.

Keywords: expert opinion commissioned by a party, stay of proceedings, forensic examination, civil procedure, Civil Procedure Code of Ukraine, evasion of examination, European Court of Human Rights, right to a fair trial, Article 6 ECHR, standard of proof.

Вперше оприлюднено: *сайт журналу «Судово-психологічна експертиза», 27.12.2021.*

Повний текст

Згідно з п. 5 ч. 1 статті 252 ЦПК України суд може за заявою учасника справи, а також з власної ініціативи зупинити провадження у справі у випадку призначення судом експертизи. Однак, відповідно до частини 6 статті 106 ЦПК та інших процесуальних кодексів, **експерт, який склав висновок за зверненням учасника справи, має ті самі права і обов'язки, що й експерт, який здійснює експертизу на підставі ухвали суду**. Відповідно до статті 102 частини 3 ЦПК України, висновок експерта може бути підготовлений на замовлення учасника справи або на підставі ухвали суду про призначення експертизи. Відповідно до ст. 107 ЦПК України, матеріали, необхідні для проведення експертизи, експерту надає суд, якщо експертиза призначена судом, або учасник справи, якщо експертиза проводиться за його замовленням. **Згідно з Законом України "Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів" від 3 жовтня 2017 року № 2147-VIII були змінені і підстави призначення експертизи судом.**

Так, згідно з частини 1 статті 103 ЦПК України, суд призначає експертизу у справі за сукупності таких умов:

1) для з`ясування обставин, що мають значення для справи, необхідні спеціальні знання у сфері іншій, ніж право, без яких встановити відповідні обставини неможливо;

2) сторонами (стороною) не надані відповідні висновки експертів із цих самих питань або висновки експертів викликають сумніви щодо їх правильності.

Тобто суд призначає експертизу лише за сукупності умов, одна з яких полягає у не наданні сторонами (стороною) відповідних висновків експертів із цих самих питань, які повинні бути замовлені сторонами самостійно.

У якості прикладу, пропонується ухвала № 686/25789/20 від 21 грудня 2021 року. - URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/102081755

Згідно частини 2 статті 113 ЦПК України якщо висновок експерта буде визнано необґрунтованим або таким, що суперечить іншим матеріалам справи або викликає сумніви в його правильності, судом може бути призначена повторна експертиза, яка доручається іншому експертові (експертам). **Також зазнали змін і підстави для обов'язкового призначення експертизи, які** повинні відповідати вимогам ст. 105 ЦПК України, а саме: **призначення експертизи судом є обов'язковим у разі заявлення клопотання про призначення експертизи обома сторонами. Призначення експертизи судом є обов'язковим також за клопотанням хоча б однієї із сторін, якщо у справі необхідно встановити:**

1) характер і ступінь ушкодження здоров'я;

2) психічний стан особи;

3) вік особи, якщо про це немає відповідних документів і неможливо їх одержати.

Основним завданням цивільного судочинства є справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів, та за наслідками розгляду справи ухвалення відповідно до вимог ст. 263 ЦПК України законного та обґрунтованого рішення.

Процесуальними кодексами встановлений порядок подання доказів до суду. Так, в цивільному процесі, відповідно до статті 83 ЦПК України встановлено порядок подання до суду доказів. Відповідно до частин 1, 2 вказаної статті, сторони та інші учасники справи подають докази у справі безпосередньо до суду. Позивач, особи, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб, повинні подати докази разом з поданням позовної заяви. Частиною 3 статті 177 ЦПК України передбачено, що у разі необхідності до позовної заяви додаються клопотання та заяви позивача про звільнення (відстрочення, зменшення) від сплати судового збору, про призначення експертизи, витребування доказів тощо. У відповідності до ч. 4, 5, 10, 8 статті 83 ЦПК України, якщо доказ не може бути поданий у встановлений законом строк з об`єктивних причин, учасник справи повинен про це письмово повідомити суд та зазначити: доказ, який не може бути подано; причини, з яких доказ не може бути подано у зазначений строк; докази, які підтверджують, що особа здійснила всі залежні від неї дії, спрямовані на отримання вказаного доказу. У випадку визнання поважними причин неподання учасником справи доказів у встановлений законом строк суд може встановити додатковий строк для подання вказаних доказів. Докази, які не додані до позовної заяви чи до відзиву на неї, якщо інше не передбачено цим Кодексом, подаються через канцелярію суду, з використанням Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи або в судовому засіданні з клопотан-

ням про їх приєднання до матеріалів справи. Докази, не подані у встановлений законом або судом строк, до розгляду судом не приймаються, крім випадку, коли особа, яка їх подає, обґрунтувала неможливість їх подання у вказаний строк з причин, що не залежали від неї.

Статтею 120 ЦПК України встановлено, що строки, в межах яких вчиняються процесуальні дії, встановлюються законом, а якщо такі строки законом не визначені, - встановлюються судом.

У відповідності до ст. 126 ЦПК України, право на вчинення процесуальної дії втрачається із закінченням строку, встановленого законом або судом. Документи, подані після закінчення процесуальних строків, залишаються без розгляду, крім випадків, передбачених цим Кодексом. Статтею 127 ЦПК України встановлено, що суд за заявою учасника справи поновлює пропущений процесуальний строк, встановлений законом, якщо визнає причини його пропуску поважними, крім випадків, коли цим Кодексом встановлено неможливість такого поновлення. Встановлений судом процесуальний строк може бути продовжений судом за заявою учасника справи, поданою до закінчення цього строку, чи з ініціативи суду. Якщо інше не встановлено законом, заява про поновлення процесуального строку, встановленого законом, розглядається судом, у якому належить вчинити процесуальну дію, стосовно якої пропущено строк, а заява про продовження процесуального строку, встановленого судом, - судом, який встановив строк, без повідомлення учасників справи. Про поновлення або продовження процесуального строку суд постановляє ухвалу. Про відмову у поновленні або продовженні процесуального строку суд постановляє ухвалу, яка не пізніше наступного дня з дня її постановлення надсилається особі, яка звернулася із відповідною заявою. Ухвалу про відмову у поновленні або продовженні процесуального строку може бути оскаржено у порядку, встановленому цим Кодексом. **Судом враховується, що встановлення строків законом та судом передбачено з метою дисциплінування учасників цивільного судочинства та своєчасного виконання ними, передбачених ЦПК України, певних процесуальних дій. Вирішуючи питання про поважність причин пропуску строку на подання до суду висновків експертів, суд повинен враховувати принцип верховенства права та судову практику Європейського Суду з прав людини, який у своїх рішеннях зазначає, що правило встановлення обмежень звернення до суду у зв`язку з пропуском строку звернення повинно застосовуватись з певною гнучкістю і без надзвичайного формалізму, воно не застосовується автоматично і не має абсолютного характеру; перевіряючи його виконання, слід звертати увагу на обставини справи (справа "Ілхан проти Туреччини" (№ 22277/93 від 27.06.2000 року § 59).**

Як передбачено ч. 3 ст. 12, ч.1, ч. 6 ст. 81 ЦПК України кожна сторона повинна довести обставини, які мають значення для справи і на які вона посилається як на підставу своїх вимог або заперечень, крім випадків, встановлених цим Кодексом. Доказування не може ґрунтуватися на припущеннях.

Відповідно до ст. 76 ЦПК України доказами є будь-які дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги і заперечення учасників справи, та інших обставин, які мають значення для вирішення справи. Ці дані встановлюються в т.ч. висновками експертів.

Згідно ч.1 ст. 77 ЦПК України належними є докази, які містять інформацію щодо предмета доказування.

Відповідно до ч. 1, 2, 5 ст. 106 ЦПК України, учасник справи має право подати до суду висновок експерта, складений на його замовлення. Порядок проведення експертизи та складення висновків експерта за результатами проведеної експертизи визначається відповідно до чинного законодавства України про проведення судових експертиз. У висновку експертизи зазначається, що висновок підготовлено для подання до суду, та що експерт обізнаний про кримінальну відповідальність за завідомо неправдивий висновок. Більш того, неподання учасником справи висновку експерта, може свідчити про необґрунтоване затягування розгляду справи, яке суперечить вимогам ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950р., учасником якої є Україна, стосовно права кожного на розгляд його справи судом упродовж розумного строку.

Із системного аналізу статей ЦПК України, якими регулюються умови проведення судом розподілу судових витрат, доказування, прийняття та оцінки висновку експерта як доказу в розумінні ст. п. 2 ч. 3 ст. 133 ЦПК України, вбачається, що за умови відповідності висновку експерта вимогам ст. 102 ЦПК України, підготовленого на замовлення учасника справи та врахування його як доказу в ході дослідження обставин, які входять до предмета доказування, витрати по оплаті проведення такого експертного дослідження включаються до судових витрат, що підлягають розподілу між сторонами.

Тобто виникла законодавча прогалина: сторона повинна надати суду експертизу, яка призначена на її замовлення, але для виконання експертизи потрібно надати час експерту, який суд може відмовляти надавати через відсутність відповідної норми у діючому процесуальному законодавстві, при цьому положення статті 120 ЦПК України також не враховує, що строки, в межах яких вчиняються процесуальні дії, встановлюються законом, а якщо такі строки законом не визначені, вони повинні бути встановлені судом.

Одчасно, в діях суду, які відмовляють учасникам справи у зупиненні справи на підставі призначення експертизи самостійно цим учасником справи, фактично відбувається не дотримання положень статті 12 Цивільно-процесуального кодексу України.

Так, суд згідно з положеннями пунктів 3, 4 частини 5 статті 12 ЦПК України, зберігаючи об'єктивність і неупередженість повинен сприяти учасникам судового процесу в реалізації ними прав, передбачених цим Кодексом та **роз'яснити у випадку необхідності учасникам судового процесу їхні процесуальні права та обов'язки, наслідки вчинення або невчинення процесуальних дій.**

У якості прикладу, пропонується:

ухвала по справі № 619/3102/21 від 14 вересня 2021 року. - URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/99637158

ухвала по справі № 539/2612/21 від 14 грудня 2021 року. - URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/101966449

Крім того, інколи суди не роз'яснюють за відповідним клопотанням сторони (учасника) справи наслідки неучасті іншої сторони у справі в судовій експертизі, яка була призначена учасником справи самостійно. А також відмовляють в роз'ясненні прав та

обов'язків іншій стороні щодо участі в призначеній учасником справи експертизи самостійно, відповідно до статей 12, 109 Цивільно-процесуального кодексу України, знову ж з аргуметом, що **експертиза не була призначена судом**.

Наслідки ухилення від участі в експертизі в процесуальному законодавстві є в наявності лише у цивільному процесі. Так, згідно з частиною 1 статті 109 ЦПК України у разі ухилення учасника справи від подання експертам необхідних матеріалів, документів або від іншої участі в експертизі, якщо без цього провести експертизу неможливо, суд залежно від того, хто із цих осіб ухиляється, а також яке для них ця експертиза має значення, може визнати факт, для з'ясування якого експертиза була призначена, або відмовити у його визнанні.

Типове обгрунтування дій суду: оскільки судом експертиза у справі не призначалася, то відсутні правові підстави для вирішення питання про зупинення провадження у справі та роз'яснення іншій стороні негативних наслідків неучасті в такій експертизі. **Правова особливість такої відмови з боку суду полягає у тому, що учасник справи може поновити свої права лише в апеляційній інстанції, оскільки така відмова оскарженню окремо від рішення суду не підлягає. Відповідно до процесуального закону** заперечення на ухвалу суду про відмову у зупиненні провадження, повинні включатися до апеляційної скарги на рішення суду 1 інстанції.

У якості прикладу, пропонується ухвала по справі № 580/1698/19 від 03.08.2021 року. - URL: https://youcontrol.com.ua/ru/catalog/court-document/98763830/

Частина 2 статті 352 ЦПК України вказує в яких ситуаціях у сторони по справі з'являється право апеляційного оскарження:

Учасники справи, особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси та (або) обов'язки, мають право оскаржити в апеляційному порядку ухвали суду першої інстанції окремо від рішення суду лише у випадках, передбачених статтею 353 цього Кодексу. Оскарження ухвал суду, які не передбачені статтею 353 цього Кодексу, окремо від рішення суду не допускається.

Крім того, в частині 2 статті 353 ЦПК України вказані умови, коли може бути оскаржена ухвала, що не підлягає оскарженню:

Заперечення на ухвали, що не підлягають оскарженню окремо від рішення суду, включаються до апеляційної скарги на рішення суду.

Таким чином, відповідно до п.5 ч.1 ст. 252 ЦПК України суд може з власної ініціативи зупинити провадження у справі у випадку призначення судом експертизи. Відповідно до п.9 ч.1 ст. 253 ЦПК України, провадження у справі зупиняється у випадках, встановлених пунктом 5 частини першої статті 252 цього Кодексу, - **на час проведення експертизи.**

Схожі положення статей щодо права на апеляційне оскарження та підстав зупинення провадження у справі мають і інші процесуальні кодекси України (КАС, ГПК).

Як свідчить, міжнародна практика та рішення Європейського суду з прав людини, у випадках ігнорування судами прав учасників справи, відбувається фактичне порушення українськими судами статті 6 Конвенції з захисту прав людини тобто по-

рушується право учасника справи на справедливий суд шляхом не врахування судами вимог частини 5 статті 12, частини 1 статті 103, статті 106, 109 ЦПК України (на прикладі цивільного процесу) оскільки громадянин не повинен страждати через недосконаліть національного законодавства та не усунення недоліків законотворчим органом держави.

Так, відповідно до ст. 129 Конституції України, однією із засад судочинства визначено рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом. Разом з тим, як зазначає Європейський суд з прав людини, право на суд не є абсолютним і воно може бути піддане обмеженням, дозволеним за змістом, тому що право на доступ до суду за своєю природою потребує регулювання з боку держави. Разом з тим, такі обмеження не повинні впливати на доступ до суду чи ускладнювати цей доступ таким чином і такою мірою, щоб завдати шкоди суті цього права, та мають переслідувати законну мету.

Також Європейський суд з прав людини зазначає, що не повинно бути занадто формального ставлення до передбачених законом вимог, так як доступ до правосуддя повинен бути не лише фактичним, але й реальним (Рішення Суду у справі «Жоффре де ля Прадель проти Франції» від 16.12.1992 року).

З практики Європейського суду з прав людини випливає, що Конвенція про захист прав людини і основоположних свободне гарантує захист теоретичних та ілюзорних прав, а гарантує захист прав конкретних та ефективних (Рішення Суду у справі «Артіко проти Італії» (Artico c. Italie) від 13 травня 1980 року).

Отже, процесуальні вимоги визначені Законом є рівними для усіх учасників судового процесу, а відтак зазначене не свідчить про занадто формальне ставлення до передбачених законом вимог та в жодному разі не робить суд недоступним для заявника, оскільки в контексті п.1 ст.6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та прецедентної практики Європейського суду з прав людини не може бути абсолютним і підлягає державному регулюванню й обмеженню. **Доступ до правосуддя здійснюється шляхом точного, послідовного і неухильного дотримання процесуального алгоритму, що передбачений законом. Процесуальні дії судді чітко врегульовані нормами ЦПК, які повинні правильно розумітися сторонами і застосовуватися, починаючи з моменту пред`явлення позову до суду.**

Правові підстави: Функціонування ЄСПЛ передбачене Конвенцією про захист прав людини і основних свобод, положення якої — Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7, 11 до неї набрали чинність в Україні 11 вересня 1997 року. У відповідності з п. 1 ст. 6 Європейської Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, ратифікованої Україною, Законом України №475/97-ВР від 17.07.1997 року, яка відповідно до ст. 9 Конституції України є частиною національного законодавства України, кожна людина при визначенні її громадянських прав та обов`язків має право на справедливий розгляд справи незалежним та безстороннім судом. Відповідно до ст. 55 Конституції України, кожному гарантується судовий захист його прав і свобод.

Виходячи зі змісту сформульованої законодавцем правової норми, застосування положень Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод при розгляді конкретної справи є обов'язком судді.

На особливу увагу заслуговує стаття 17 Закону України "Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини", яка встановлює необхідність застосування судами при розгляді справ Конвенції та практики Європейського суду з прав людини як **джерел права**.

При здійсненні правосуддя як Конвенція, так і рішення ЄСПЛ мають застосовуватися лише за наявності певних умов, а саме для реалізації на практиці таких основних принципів Конвенції, як «верховенство права», «справедливість», «справедливий баланс», «справедлива сатисфакція», оскільки в чинному вітчизняному законодавстві вони є новими категоріями та повністю не досліджені.

Критеріями застосування практики ЄСПЛ для урегулювання спірних відносин можуть бути наступні:

1. Наявність прогалини в чинному законодавстві України.

2 Колізія норм чинного законодавства України (колізія законодавчих актів, колізія норм одного нормативно-правового акту).

3. Відсутність порядку реалізації окремих положень певного Закону України, що порушує конвенційні права людини.

4. Неоднозначне трактування норм чинного законодавства України. Тут йде мова про якість закону і про застосування за таких обставин правила про пріоритет з найбільш сприятливим для особи тлумаченням норми права (наприклад, рішення ЄСПЛ від 14 жовтня 2010 року у справі «Щокін проти України»).

Права сторони, захисту у справі не повинні бути обмежені прогалинами у законодавстві, оскільки це є не сумісним з гарантіями, передбаченими ст. 6 Конвенції про захист прав людини (див. рішення у справах «Унтерпертингер проти Австрії» від 24 листопада 1986 р.).

Окрім цього, сторона у справі, обвинувачений повинні мати можливість організувати свій захист належним чином і без обмежень можливості надання суду, який розглядає справу, всіх відповідних аргументів захисту і таким чином вплинути на результат провадження (див. «Кан проти Австрії», № 9300/81, доповідь Комісії від 12 липня 1984 р., ухвала у справі «Коннолі проти Сполученого Королівства» № 27245/95 від 26 червня 1996 р., і «Майзіт проти росії»,№ 63378/00 від 20 січня 2005 р., ухвала у справі «Агротехсервіс проти України»).

Верховний Суд й вищі спеціалізовані суди розглядають рішення ЄСПЛ в якості джерела права відповідно до законодавства України.

Так, у постанові Пленуму Верховного Суду України від 18 грудня 2009 р. № 14 «Про судове рішення у цивільній справі» зазначається, що в мотивувальній частині кожного судового рішення в разі потреби мають міститися посилання на Конвенцію й рішення ЄСПЛ, які згідно із Законом України є джерелом права й підлягають застосуванню по даній справі.

Практика міжнародних судових органів захисту прав людини доводить, що ЄСПЛ докладає чимало зусиль задля ініціювання широкого застосування національними судами норм міжнародної Конвенції з прав людини.

Зокрема, Європейський Суд з прав людини неодноразово наполягав на застосуванні такого принципу: **якщо Конвенція є правовою основою, на яку може посилатися заявник, то він повинен це робити в національному суді** або навіть сам національний суд має сам звернутися до необхідної норми Конвенції.

Крім того, суддя Верховного Суду Костянтин Пільков в статті "Стандарт доказування як складова забезпечення права на справедливий суд", звертаючись до практики ЄСПЛ, аналізує як інститут стандарту доказування інтерпретують національні суди. Категорія стандарту доказування (доведення) лише порівняно нещодавно почала набувати застосування у вітчизняній доктрині процесуального права та судовій практиці. Власне термін "стандарт доказування" (standard of proof) для позначення рівня ймовірності, до якого обставина повинна бути підтверджена доказами, щоб вважатись дійсною, бере витоки з доктрини правових систем загального права, звідки він був запозичений у теорію та практику доказування у міжнародному комерційному арбітражі [Пільков К. М. Теорія і практика доказування у міжнародному комерційному арбітражі: Монографія. К., Освіта України. 2016], інших міжнародних юрисдикційних органів, зокрема Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ), звідки поступово впроваджується у країнах континентальної правової традиції, зокрема й в Україні. Разом з тим, до останнього часу ця категорія часто протиставлялась принципу оцінки судом доказів за внутрішнім переконанням і навіть наражалась на критику як спроба встановити штучні рамки застосування цього принципу. - URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/zmi/816559/

Нормативні документи:

1. Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та про-токолів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції: Закон України від 17.07.1997 р. // Відом. Верхов. Ради України. - 1997. - № 40. - Ст. 263.5

2. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23.02.2006 р. //Відом. Верхов. Ради Укра¿ни. - 2006. - № 30. - Ст. 260.

3. Про забезпечення права на справедливий суд:Закон України від 12.02.2015 . – № 192-VIII // Відо-мості Верховної Ради . – 2015, № 18, № 19-20.

4. Про міжнародні договори: Закон України від29 червня 2006 року // Відомості Верховної Ради. –2004. – №50. – Ст. 540

5. Закон України "Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів" від 3 жовтня 2017 року № 2147-VIII (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 48, ст.436) - https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147-19#Text

6. Тлумачення та застосування Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод Європейським судом з прав людини та судами України: Навчальний посібник / Авт. кол.: М.В. Мазур, С.Р. Тагієв, А.С. Беніцький, В.В. Кострицький; [Відп. ред. канд. іст. наук, доц. В.М. Карпунов]. — Луганськ: РВВ ЛДУВС, 2006. — 600 с. — Бібліографія: С. 586-591. - URL: Для підвищення надійності зберігання наведеної роботи в мережі Інтернет на випадок її знищення або втрати та можливості безперешкодного ознайомлення з

оригінальним текстом в будь-який час, наводиться резервний URL-доступ забезпечений online-журналом:

Раніше повідомлялось, що Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду у своєму рішенні у справі № 9901/460/18 від 18 вересня 2018 р. звернув увагу на те, що відповідно до Угоди про асоціацію Україна взяла на себе зобов'язання, зокрема, забезпечувати поступову адаптацію свого законодавства до права ЄС (acquis ЄС) відповідно до напрямів, визначених у цій угоді, та забезпечувати ефективне її виконання. У рішенні було відзначено, що однією з цілей асоціації, згідно з пунктом «е» частини другої статті 1 Розділу I Угоди, визначено посилення співробітництва у **сфері юстиції, свободи** та безпеки з метою забезпечення верховенства права та поваги до прав людини і основоположних свобод.

В силу ст. 9 Конституції України окремого порядку застосування заслуговує Угода про асоціацію між Україною та ЄС, яка набула чинності 1 вересня 2017 року. Угода про асоціацію відтворює поглиблені відносини між сторонами, що зумовлює потребу реалізації її положень за допомогою низки правових інструментів, зокрема, врахування позиції Суду ЄС у процесі імплементації Угоди. Угода містить запозичені положення з установчих договорів про ЄС, а також значну кількість внесених до додатків актів інститутів Євросоюзу, при застосуванні яких Україна має враховувати відповідну практику ЄС у цих сферах.

Кажучи про практику Суду ЄС (Європейський Суд Справедливості – European Court of Justice) слід в першу чергу наголосити, що Суд ЄС являє собою судову установу іншого правового порядку, міжнародної організації – Європейського Союзу, практика якого має принципове значення для розвитку правопорядку Євросоюзу. Слід пам’ятати, що на національні суди держав-членів ЄС покладено завдання щоденного застосування законодавства ЄС відповідно до принципів верховенства, прямої дії та відповідальності держав-членів за дотримання права ЄС.

Традиційно, нагадуємо користувачам журналу, що науковий журнал запроваджує надання послуг **«Консультація»: запит на проведення судово-психологічної експертизи за різними підставами, у тому числі із застосуванням поліграфа** на замовлення зацікавлених осіб, суду, правоохоронних органів згідно процесуальних кодексів. - URL: http://expertize-journal.org.ua/konsultacia **Телефон для термінового дзвінка судовому експерту:** +38 093 476 72 60 (Viber, Telegram, Whatsapp).

Звертаємо увагу, організація проведення професійних консультацій всім зацікавленим, здійснюється членом Президії Науково-консультативної та методичної ради з проблем судової експертизи при Міністерстві юстиції України, головним редактором журналу, атестованим судовим експертом психологом (поліграфологом), кандидатом психологічних наук, доцентом Назаровим Олегом Анатолійовичем.

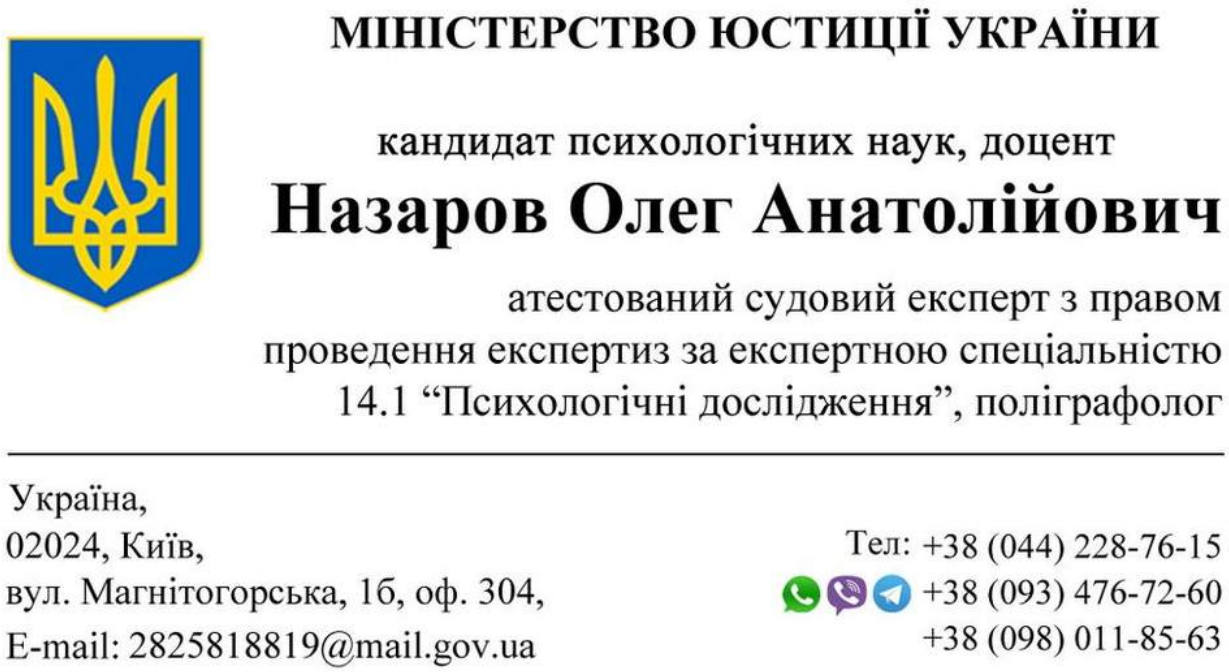

Офіційній Інтернет-сайт щодо призначення та проведення судово-психологічної експертизи, судового експерта психолога (поліграфолога) Назарова О.А. (свідоцтво Міністерства юстиції України від 09.07.2020 №2035)

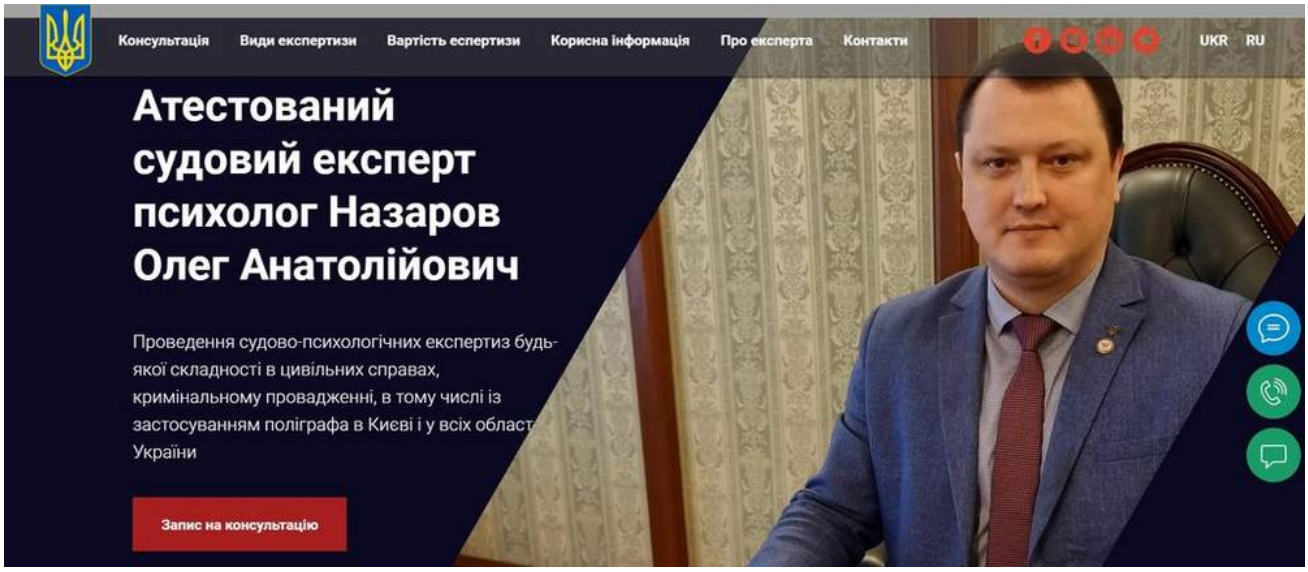

Офіційний Інтернет-сайт щодо призначення та проведення судово-психологічної експертизи із застосуванням поліграфа, тестувань на поліграфі в Україні за міжнародними стандартами (поліграф EyeDetect, розробник Converus Inc., USA)

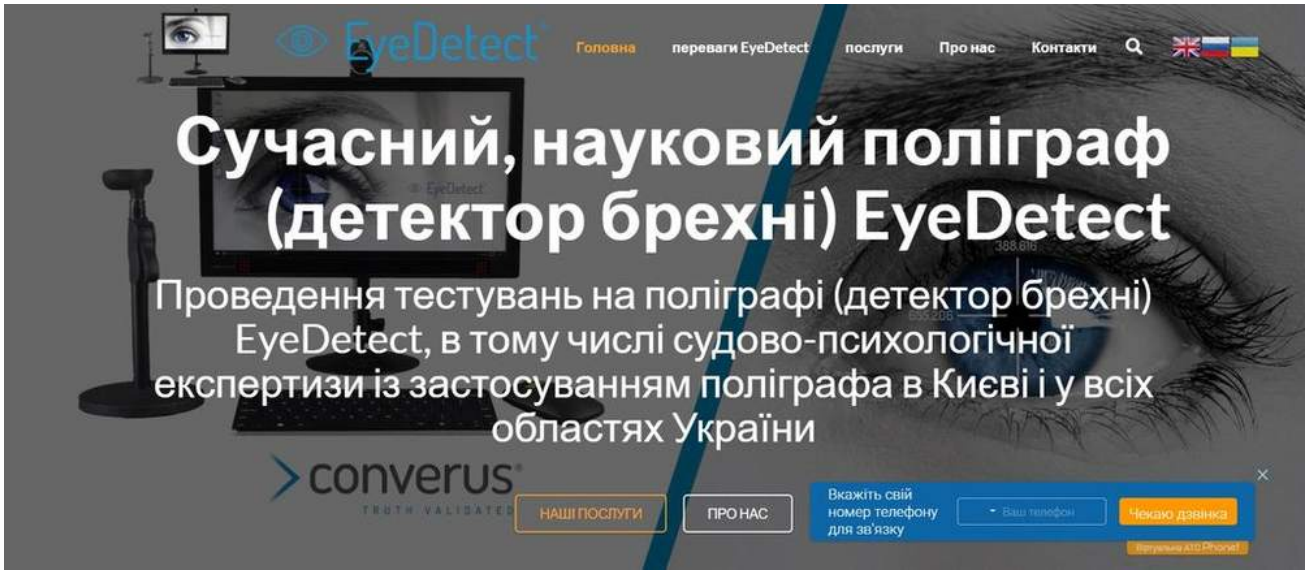

Продаж портативного обладнання для поліграфа **Mobi підлокітники Polygraph в Україні (Схвалено президентом Міжнародного співтовариства поліграфологів, ISOPE, США)**

В Україні затверджена кваліфікаційна характеристика професії «Поліграфолог» та 25 жовтня 2021 року уведена сама професія «Поліграфолог» змінами № 10 до Національного класифікатора професій ДК 003:2010

Надання послуг щодо розробки та проведення групових тренінгових занять за різними напрямами судово-психологічної експертизи в сучасному судочинстві, у тому числі із застосуванням поліграфа

Незалежній не державній професійній атестованій судово-психологічній експертизі в Україні бути: історія однієї перемоги або про можливість призначення першої недержавної професійної атестованої судово-психологічної еспертизи з 09 липня 2020 року

Електронна бібліотека судді, адвоката, психолога, батьків: «Допит, опитування дитини в суді». Методичні рекомендації, нормативні документи, постанови Верховного Суду

Огляд змін до законодавства України: процесуальний статус спеціаліста у кримінальних провадженнях про кримінальні проступки з 1 липня 2020 року

Електронна бібліотека правозахисника України. Серія: Застосування рішень Європейського суду з прав людини в українському судочинстві

Електронна бібліотека судді України: квітень 2020 року (більше 70 книг)

Колекція зразків клопотань про відкладення розгляду справи у зв'язку із впровадженням карантину та типові зразки заяв, які подаються до суду станом на 20 березня 2020 та оголошення ДСА України від 19 березня 2020

References

1. Mizhnarodna praktyka ta rishennia YESPL: chy maie pravo sud zupyniaty provadzhennia u spravi, roziasniuvaty prava, oboviazky, naslidky ne uchasti v ekspertyzi u razi pryznachennia ekspertyzy uchasnykom spravy samostiino na pidstavi st. 106 TSPK, 104 KAS, 101 HPK Ukrainy [International Practice and ECtHR Case Law: May a Court Stay Proceedings and Explain Rights, Duties and Consequences of Non-Participation in an Expert Examination Commissioned by a Party Under Article 106 of the Civil Procedure Code, Article 104 of the Code of Administrat-

ive Procedure and Article 101 of the Commercial Procedure Code of Ukraine?]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi. 2021. Vol. 6, No. 6 (36). URL: https://expertize-journal.org.ua/normativnie-documenti/6355-mizhnarodna-praktika-ta-rishennya-espl-chi-mae-prav-sud-zupinyati-provadzhennya-u-spravi-u-razi-priznachennya-ekspertizi-uchasnikom-spravi-samostijno-na-pidstavi-statej-106-tspk-104-kas-101-gpk (onovlena versiia vid 28.12.2021). [in Ukrainian].

РОЗДІЛ 2. НОВИНИ ЖУРНАЛУ

Верховна Рада України прийняла Закон України "Про медіацію"[1]

16.11.2021

Короткий зміст. Верховна Рада України ухвалила Закон «Про медіацію» (проєкт № 3504). Закон визначає медіацію як позасудову процедуру врегулювання цивільних, сімейних, трудових, господарських, адміністративних спорів, а також примирення потерпілого з підозрюваним чи обвинуваченим у кримінальному провадженні. Закріплено принципи добровільності, конфіденційності, незалежності й неупередженості медіатора. Медіатором може стати особа з вищою освітою, що пройшла базову підготовку обсягом не менше 90 годин, з них 45 практичних. Процесуальні кодекси доповнено правом суду зупинити провадження на час медіації, а в разі її успіху стороні повертають 60 % судового збору.

19 листопада 2021 року відбулась чергова робоча зустріч учасників законодавчих ініціатив щодо судово-експертної реформи у Верховній Раді України[2]

20.11.2021

Короткий зміст. 19 листопада 2021 року у Верховній Раді відбулася робоча зустріч щодо судово-експертної реформи за участю народного депутата Максима Павлюка, представників Мін'юсту та громадських організацій судових експертів, зокрема Олега Назарова від ГО «ВННДЕС». Представлено два законопроєкти, альтернативні урядовому: НАСЕУ пропонує створити Національну експертну службу України, а ГО «ВННДЕС» і ВГО «Союз експертів України» обстоюють самоврядування судових експертів і захист їхньої незалежності. Обговорено вади експертної системи та стандарти ISO й ASTM. Наведено перелік зареєстрованих законопроєктів, серед них № 6284-3 від 23.11.2021.

Зареєстровано законопроект для переходу судових експертів на спрощену систему оподаткування[3]

06.12.2021

Короткий зміст. 3 грудня 2021 року народні депутати внесли до Верховної Ради законопроєкт № 6358-2 про зміни до Податкового кодексу щодо оподаткування доходів адвокатів, нотаріусів, приватних виконавців, арбітражних керуючих, експертів і медіаторів, зареєстрованих як самозайняті особи; його текст на той час ще не оприлюднили. Докладніше описано законопроєкт № 6358 від 29 листопада 2021 року (Володимир Ватрас, Андрій Костін, Сергій Іонушас та інші), що дає адвокатам змогу обрати спрощену систему оподаткування замість ставки 18 % і 1,5 % військового збору. Ініціатива стосується й судових експертів.

КГС ВС визначив критерії для розрахунку розміру збитків у вигляді упущеної вигоди та стандарти його доказування[4]

14.12.2021

Короткий зміст. Касаційний господарський суд у складі Верховного Суду в постанові від 30 вересня 2021 року у справі № 922/3928/20 розглянув позов переможця публічної закупівлі, з яким замовник протиправно не уклав договір, про стягнення упущеної вигоди. Постанову апеляційного суду, який не перевірив розміру збитків, скасовано, справу направлено на новий розгляд. Критеріями обчислення упущеної вигоди суд назвав звичайні умови обороту, розумні витрати й компенсаційність, а доводити її слід за стандартом вірогідності доказів. Якщо точний розмір установити неможливо, суд визначає його за принципом справедливості.

В Київському інституті інтелектуальної власності та права Національного університету «Одеська юридична академія» акредитовано освітню програму «Психологія» для другого (магістерського) рівня вищої освіти. Гарант програми - доц. Назаров Олег Анатолійович[5]

17.12.2021

Короткий зміст. Редакція вітає Київський інститут інтелектуальної власності та права НУ «Одеська юридична академія» з акредитацією освітньої програми «Психологія» другого (магістерського) рівня зі спеціальності 053. Рішення одностайно ухвалило Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти (протокол № 19 (3) від 14–15 грудня 2021 року). Гарант програми — судовий експерт-психолог, канд. психол. наук, доцент Олег Назаров. Описано склад проєктної групи, мету й особливості програми. Її рецензували ГО «ВННДЕС», ГО «Колегія поліграфологів України», Національна академія внутрішніх справ та Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України.

Журналу «Судово-психологічна експертиза. Застосування поліграфа і спеціальних знань в юридичній практиці» в 2021 році виповнилося вже 5 років із дати заснування. [6]

22.12.2021

Короткий зміст. У 2021 році журналу «Судово-психологічна експертиза. Застосування поліграфа і спеціальних знань в юридичній практиці» виповнилося п'ять років від заснування. Видання поширює спеціальні знання в галузі судової експертизи та є медіапартнером заходів Колегії поліграфологів України, Всеукраїнської незалежної науково-дослідної експертної спілки, Асоціації правників України й Міжнародного співтовариства поліграфологів. За даними редакції, журнал щодня відвідують близько 15 000 читачів. На його базі діють навчально-методичний форум для поліграфологів та online-консультація; юристів, суддів, експертів і студентів запрошують приєднатися до читачів.

References

1. Verkhovna Rada Ukrainy pryiniala Zakon Ukrainy "Pro mediatsiiu". Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi [Forensic Psychological Examination. Application of Polygraph and Special Knowledge in Legal Practice] : vebsait. 2021. 16 lystop. URL: https://expertize-journal.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=6087 (onovlena versiia vid 16.11.2021). [in Ukrainian].

2. 19 lystopada 2021 roku vidbulas cherhova robocha zustrich uchasnykiv zakonodavchykh initsiatyv shchodo sudovo-ekspertnoi reformy u Verkhovnii Radi Ukrainy [On 19

November 2021, Another Working Meeting of Participants in Legislative Initiatives on Forensic Expert Reform Was Held at the Verkhovna Rada of Ukraine]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi : vebsait. 2021. 20 lystop. URL: https://expertize-journal.org.ua/all-news/6123-19-listopada-20221-roku-vidbulas-chergova-robocha-zustrich-uchasnikiv-zakonodavchikh-initsiativ-shchodo-sudovo-ekspertnoji-reformi-vid-gromadskikh-organizatsij-sudovikh-ekspertiv-u-verkhovnij-radi-ukrajini (onovlena versiia vid 25.11.2021). [in Ukrainian].

3. Zareiestrovano zakonoproekt dlia perekhodu sudovykh ekspertiv na sproshchenu systemu opodatkuvannia [A Draft Law on Transferring Forensic Experts to the Simplified Taxation System Has Been Registered]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi : vebsait. 2021. 6 hrud. URL: https://expertize-journal.org.ua/all-news/6227-zareestrovano-zakonoproekt-dlya-perekhodu-sudovikh-ekspertiv-na-sproshchenu-sistemu-opodatkuvannya (onovlena versiia vid 06.12.2021). [in Ukrainian].

4. KHS VS vyznachyv kryterii dlia rozrakhunku rozmiru zbytkiv u vyhliadi upushchenoi vyhody ta standarty yoho dokazuvannia [The Commercial Cassation Court of the Supreme Court Defined the Criteria for Calculating Damages in the Form of Lost Profits and the Standards of Proof]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi : vebsait. 2021. 14 hrud. URL: https://expertize-journal.org.ua/all-news/6276-kgs-vs-viznachiv-kriteriyi-dlya-rozrahunku-rozmiru-zbitkiv-u-viglyadi-upushenoyi-vigodi-ta-standarti-jogo-dokazuvannya (onovlena versiia vid 14.12.2021). [in Ukrainian].

5. V Kyivskomu instytuti intelektualnoi vlasnosti ta prava Natsionalnoho universytetu "Odeska yurydychna akademiia" akredytovano osvitniu prohramu "Psykholohiia" dlia druhoho (mahisterskoho) rivnia vyshchoi osvity. Harant prohramy - dots. Nazarov Oleh Anatoliiovych [The Educational Programme "Psychology" for the Second (Master's) Level of Higher Education Has Been Accredited at the Kyiv Institute of Intellectual Property and Law of the National University "Odesa Law Academy". Programme Guarantor: Assoc. Prof. Oleh Anatoliiovych Nazarov]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi : vebsait. 2021. 17 hrud. URL: https://expertize-journal.org.ua/all-news/6311-v-kijivskomu-instituti-intelektualnoji-vlasnosti-ta-prava-natsionalnogo-universitetu-odeska-yuridichna-akademiya-akreditovano-osvitnyu-programu-psikhologiya-dlya-drugogo-magisterskogo-rivnya-vishchoji-osviti-garant-osvitnoji-programi-nazarov-o-a (onovlena versiia vid 19.12.2021). [in Ukrainian].

6. Zhurnalu "Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi" v 2021 rotsi vypovnylosia vzhe 5 rokiv iz daty zasnuvannia [In 2021, the Journal "Forensic Psychological Examination. Application of Polygraph and Special Knowledge in Legal Practice" Marked 5 Years Since Its Foundation]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi : vebsait. 2021. 22 hrud. URL: https://expertize-journal.org.ua/all-news/6333-zhurnalu-sudovo-psikhologichna-ekspertiza-zastosuvannya-poligrafa-i-spetsialnikh-znan-v-yuridichnij-praktitsi-v-2021-rotsi-vipovnilosya-vzhe-5-rokiv-iz-dati-zasnuvannya (onovlena versiia vid 23.12.2021). [in Ukrainian].

РОЗДІЛ 3. НОВИНИ ІНЖЕНЕРНОЇ ПСИХОЛОГІЇ ТА ПСИХОТЕХНІКИ

ОБЛАДНАННЯ

Відеоінструкція: як від'єднати Mobi-підлокітники Polygraph від стільця ISO

Друга навчально-методична відеоінструкція показує, як від'єднати Mobi-підлокітники Polygraph (модель 1) від стільця ISO і скласти їх у сумку-чохол для перевезення.

У відео розглянуто найскладніший випадок: підлокітники, приєднані до упору в технологічних отворах стільця, тримаються міцніше, тому від'єднувати їх доводиться довше. Відеозйомку провів поліграфолог Андрій Лисенко [1].

Відеоінструкція з від'єднання Mobi-підлокітників Polygraph [1]

Упродовж 2018–2022 років кандидат психологічних наук, доцент Олег Назаров з урахуванням п. 4.11 Державних санітарних правил і норм ДСанПіН 3.3.2.007-98 розробив модельний ряд устаткування під торговою маркою Mobi Polygraph: портативні підлокітники, поліграфологічні стійки, крісло з механізмом «ножиці» і стаціонарне крісло поліграфолога [1].

References

1. Druhe navchalno-metodychne video-instruktsiia poriadku vid'yednannia Mobi – pidlokitnykiv Polygraph (model 1) vid stiltsia ISO ta pomishchenniam u sumku-chokhol dlia transportuvannia [The Second Training Video Instruction on Detaching Mobi Polygraph Armrests (Model 1) from an ISO Chair and Packing Them into a Carrying Case]. Sudovo-psykholohichna ek-

spertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi : vebsait. 2021. 16 veres. URL: https://expertize-journal.org.ua/ustatkuvannya-dlya-poligrafa/5738-druge-navchalno-metodichne-video-instruktsiya-poryadku-vid-ednannya-mobi-pidlokitnikiv-polygraph-model-1-vid-stiltsya-iso-ta-pomishchennyam-u-sumku-chokhol-dlya-transportuvannya (onovlena versiia vid 06.11.2026). [in Ukrainian].

ЧИТАЧІ ТАКОЖ ШУКАЮТЬ

В ІНТЕРНЕТІ

Пошукові запити зі словом «експертиза», які найчастіше вводили користувачі Google в Україні у листопаді–грудні 2021 р. — у період виходу цього номера[8]:

№	Запит	Індекс
1	судова експертиза	100
2	судово медична експертиза	51
3	кпк	46
4	експертиза проектної документації	29
5	товарознавча експертиза	28
6	психофізіологічна експертиза	27
7	судово психологічна експертиза	9

Індекс популярності Google Trends: 100 — найчастіший запит періоду, решта — у відсотках від нього. Абсолютної кількості пошуків Google не оприлюднює. Найшвидше зростали запити: «судово психологічна експертиза» (різкий сплеск), «товарознавча експертиза» (+130 %), «кпк» (+70 %).

У ЖУРНАЛІ

Матеріали цього номера, які читачі відкривали найчастіше, — кількість переглядів їхніх сторінок на сайті журналу станом на 06.11.2026:

№	Матеріал	Переглядів
1	Позовна давність щодо відшкодування моральної шкоди та судово-психологічна експертиза в Україні	14 119
2	Міжнародна практика та рішення ЄСПЛ: чи має право суд зупиняти провадження у справі, роз'яснювати права, обов'язки, наслідки не участі в експертизі у разі призначення експертизи учасником справи самостійно на підставі ст. 106 ЦПК, 104 КАС, 101 ГПК України	7 562
3	*Борщевська М. І.* Проблеми розуміння психологічної травми для досліджень судово-психологічної експертизи	4 131
4	Опитування дитини в суді: рекомендації суду щодо організації опитування неповнолітнього під час судового засідання в присутності судового експерта-психолога	3 113
5	В Київському інституті інтелектуальної власності та права Національного університету «Одеська юридична академія» акредитовано освітню програму «Психологія» для другого (магістерського) рівня вищої освіти. Гарант програми – доц. Назаров Олег Анатолійович	1 992

Лічильник сайту журналу рахує всі відкриття сторінки матеріалу від дня її оприлюднення. Перегляди саме за період виходу номера журнал фіксує з листопада 2026 р.

Станьте автором журналу. Редакція приймає статті науковців, судових експертів, адвокатів, психологів і здобувачів наукових ступенів з юридичної психології, судово-психологічної експертизи, застосування поліграфа та спеціальних знань у юридичній практиці. Публікація безкоштовна, статтям редакція присвоює DOI, а читають їх ті, хто щодня працює в судах. Приєднуйтеся до спільноти судових експертів і дослідників: вимоги до статей і тез див. у розділі «Вимоги до оформлення»[9].

Потрібен судовий експерт? Якщо у справі, яку розглядає суд, виникли питання, що потребують спеціальних знань у галузі психології, зокрема щодо моральних страждань, психологічного стану учасника процесу, інтересів дитини чи психофізіологічного дослідження із застосуванням поліграфа, зверніться до редакції. Допоможемо визначитися з видом експертизи, сформулювати питання експертові й знайти фахівця з належною кваліфікацією. Запит — через форму «Консультація» на сайті журналу[10] або за телефоном +38 (093) 476-72-60.

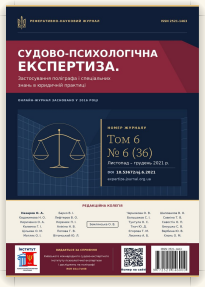

Як цитувати номер

Судово-психологічна експертиза. Застосування поліграфа і спеціальних знань в юридичній практиці : реферативно-науковий online журнал. 2021. Т. 6, № 6 (36). 77 с. DOI: https://doi.org/10.53672/ej.6.2021. URL: https://expertize-journal.org.ua/nomera/19808-2021-6-41.

Номер оновлено 06.11.2026: замінено матеріал розділу 3.

References

1. Pro metu stvorennia Internet-vydannia [On the Purpose of Creating the Online Publication]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi : vebsait. URL: https://expertize-journal.org.ua/o-celyah (onovlena versiia vid 29.06.2022). [in Ukrainian].

2. Kyivskyi mizhnarodnyi sudovo-ekspertnyi instytut psykholohichnoi ekspertyzy i doslidzhen na polihrafi [Kiev International Forensic Expert Institute of Psychological Expertise and Researchs on Polygraph, LLC] : zapys u reiestri naukovykh orhanizatsii Research Organization Registry (ROR). URL: https://ror.org/02xc7et08 (data zvernennia: 04.11.2026). [in Ukrainian].

3. Vytiah z Yedynoho derzhavnoho reiestru veteraniv viiny vid 31.10.2026 № 31102026-00003569 [Extract from the Unified State Register of War Veterans of 31.10.2026 No. 31102026-00003569] : vidomosti pro subiekta veteranskoho pidpryiemnytstva (Nazarov Oleh Anatoliiovych) / Ministerstvo u spravakh veteraniv Ukrainy. Opryliudneno na storintsi "Pro naukovo-referatyvne vydannia" saitu zhurnalu. URL: https://expertize-journal.org.ua/o-nauchnom-izdanii (onovlena versiia vid 08.11.2026). [in Ukrainian].

4. Redaktsiina kolehiia [Editorial Board]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi : vebsait. URL: https://expertize-journal.org.ua/redaktsijna-kolegiya (onovlena versiia vid 09.11.2026). [in Ukrainian].

5. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi [Forensic Psychological Examination. Application of Polygraph and Special Knowledge in Legal Practice]. 2021. Vol. 6, No. 6 (36). DOI: https://doi.org/10.53672/ej.6.2021. [in Ukrainian].

6. DSTU 3017:2015. Informatsiia ta dokumentatsiia. Vydannia. Osnovni vydy. Terminy ta vyznachennia poniat [Information and Documentation. Publications. Main Types. Terms and Definitions]. [Chynnyi vid 2016-07-01]. Vyd. ofits. Pp. 4.14.2.2, 4.14.2.7. Referaty prats, opryliudnenykh ranishe, podano iz zaznachenniam imeni avtora ta dzherela zapozychennia vidpovidno do p. 1 ch. 2 st. 22 Zakonu Ukrainy "Pro avtorske pravo i sumizhni prava" vid 01.12.2022 № 2811-IX; akty orhaniv derzhavnoi vlady ta ofitsiini dokumenty sudovoho kharakteru ne okhoroniaiutsia avtorskym pravom (p. 3 ch. 1 st. 8 tsoho Zakonu). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20 (data zvernennia: 04.11.2026). [in Ukrainian].

7. The Polygraph and Lie Detection (2003), Appendix E, p. 292. National Academies Press. URL: https://www.nationalacademies.org/read/10420/page/292 (data zvernennia: 04.11.2026).

8. Google Trends : poshukovyi termin «ekspertyza», Ukraina, 01.11.2021–31.12.2021 [Google Trends: Search Term “ekspertyza”, Ukraine, 01.11.2021–31.12.2021]. URL: https://trends.google.com/trends/explore?date=2021-11-01%202021-12-31&geo=UA&q=%D0%B5%D0%BA%D1%81%D0%BF%D0%B5%D1%80%D1%82%D0%B8%D0%B7%D0%B0&hl=uk (data zvernennia: 06.11.2026). [in Ukrainian].

9. Vymohy do oformlennia statei i tez [Requirements for Articles and Abstracts]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi : vebsait. URL: https://expertize-journal.org.ua/vimogi-do-oformlennya (onovlena versiia vid 08.11.2026). [in Ukrainian].

10. Konsultatsiia: zapyt na provedennia sudovoi psykholohichnoi ekspertyzy, doslidzhennia [Consultation: Request for a Forensic Psychological Examination or Study]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi : vebsait. URL: https://expertize-journal.org.ua/konsultacia (onovlena versiia vid 28.10.2023). [in Ukrainian].

Відомості про журнал

ЗАГАЛЬНІ ВІДОМОСТІ

Назва: реферативно-науковий журнал «Судово-психологічна експертиза. Застосування поліграфа і спеціальних знань в юридичній практиці» (Forensic Psychological Examination. Application of Polygraph and Special Knowledge in Legal Practice). Електронне (online) видання.

Ідентифікатори: ISSN 2521-1463 (Online); штриховий код EAN-13 для періодичних видань 9772521146000; державний український ідентифікатор медіа R40-05509 (рішення Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення від 26.09.2024 № 2785); префікс DOI 10.53672 (Crossref).

Засновник і видавець: кандидат психологічних наук, доцент, ветеран війни — учасник бойових дій, суб'єкт ветеранського підприємництва Назаров Олег Анатолійович. Свідоцтво про внесення до Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції серія ДК № 8355 від 09.06.2025.

Видається за сприяння ТОВ «Київський міжнародний судово-експертний інститут психологічної експертизи і досліджень на поліграфі»; міжнародний ідентифікатор наукової організації ROR 02xc7et08.

Галузь: юридичні, психологічні науки. Періодичність: 1 раз на два місяці. Мови видання: українська, англійська.

Увага! Електронне видання не внесено до затвердженого Міністерством освіти і науки України переліку наукових фахових видань України.

ІСТОРІЯ ВИДАННЯ

Журнал засновано у травні 2016 р. кандидатом психологічних наук, доцентом, експертом-поліграфологом, правознавцем О. А. Назаровим на базі інформаційно-правового вебсайту з метою популяризації можливостей судово-психологічної експертизи, застосування поліграфа та інших спеціальних знань у юридичній практиці. Редакційну колегію сформовано у квітні 2017 р. під час ISSN-реєстрації видання.

БАЗИ ДАНИХ, РЕЄСТРИ ТА БІБЛІОТЕКИ

Реєстр суб'єктів у сфері медіа; Google Scholar; ISSN International Centre — ISSN Portal; Crossref; Scilit (MDPI); Відкритий український індекс цитувань (OUCI, ДНТБ України); ICI World of Journals (Index Copernicus, паспорт журналу); Реєстр наукових видань України (УкрІНТЕІ); Polska Bibliografia Naukowa (PBN). Інші каталоги: ResearchBib.

ПОЛІТИКА ВІДКРИТОГО ДОСТУПУ

Видання практикує політику негайного відкритого доступу до опублікованого змісту, підтримуючи принципи вільного поширення наукової інформації та глобального обміну знаннями задля загального суспільного прогресу.

КОНТАКТНА ІНФОРМАЦІЯ

Поштова адреса: 01001, м. Київ-1, вул. Хрещатик, 22, абонентська скринька В-62. Засновник — видавець: тел. +38 (093) 476-72-60; e-mail: nazarovua@ukr.net. Заступники головного редактора: д-р психол. наук, професор Євдокимова Наталя Олексіївна (yevdokymova@ukr.net); д-р юрид. наук, професор Кириченко Олександр Анатолійович (alankir23@ukr.net). Сайт: expertize-journal.org.ua; e-mail редакції: info@expertize-journal.org.ua.

ЕЛЕКТРОННЕ НАУКОВЕ ВИДАННЯ

Судово-психологічна експертиза. Застосування поліграфа і спеціальних знань в юридичній практиці

2021. Том 6, № 6 (36)
листопад–грудень 2021 року

Реферативно-науковий online журнал

Засновник, видавець, відповідальний за випуск — Назаров О. А.

Видається за сприяння Київського міжнародного судово-експертного інституту психологічної експертизи і досліджень на поліграфі (ROR 02xc7et08).

Формат А4 (210×297 мм). Гарнітура Source Serif 4. Обсяг 77 с.

DOI 10.53672/ej.6.2021. Ідентифікатор медіа R40-05509. ISSN 2521-1463 (Online).

Видавник Назаров О. А. Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції серія ДК № 8355 від 09.06.2025.

01001, м. Київ-1, вул. Хрещатик, 22, а/с В-62. Тел. +38 (093) 476-72-60. E-mail: nazarovua@ukr.net

expertize-journal.org.ua